

Mathematikové v Čechách od založení university Pražské až do počátku tohoto století

Josef Smolík

Mathematikové v Čechách od založení university Pražské až do počátku tohoto století [3. část]

In: Josef Smolík (author): Mathematikové v Čechách od založení university Pražské až do počátku tohoto století. (Czech). , 1864. pp. 193–225.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/404294>

Terms of use:

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

ŽIVA.

ČASOPIS PŘÍRODNICKÝ.

Redaktorové: prof. Dr. Jan Purkyně a prof. Jan Krejčí.

Svazek III.

1864.

Ročník dvanáctý.

Mathematikové v Čechách

~~průběh~~ **rozvoje univerzity Pražské až do počátku tohoto století.**

Sepsal **Jos. Smolik.**

(Pokračování.)

Jan Táborský z Klokotské Hory.

Jan narodil se na Hoře Klokotské blíž Tábora r. 1500. Odebrav se později do Prahy navštěvoval na tamější universitě r. 1519 čtení o hvězdářství u mistra Pavla Příbrama. Dlouho však se na universitě nepozdržel, aniž jaké hodnosti tam dosáhl, neboť neuvádí se v dějepisných památkách vysokých škol Pražských. Znamenitým stal se Jan Táborský tím, že r. 1552 spravil orloj na radnici Staroměstské, výtečné dílo mistra Hanuše, což nemálo svědčí o vědomostech jeho hvězdářských, jelikož k správě té není ani tak zapotřebí hodináře jako spíše důkladného znatele hvězdářství a dovedného mechanika. Ano Táborský stroj orloje toho o jedno kolo ještě rozmnožil, jak sám uvádí takto: „Ta strana třetí bicí měla jest velmi těžké natahování váhy své, tak že jsem ji musil sám druhý natahovati, ač i rumpálem se natahovalo. Tehdy pro lehčejší natahování vnuknutím mistra Václava Medka vymyslíl jsem kolo heverní i radil jsem se o to s Danielem Skřivanem, hodinářem, může-li to uděláno a upraveno býti na nižší hřidel, na níž jest menší vál, a on ohledav to pověděl, že může, i dal jsem mu to udělati, a páni úředníci dali mu za to 7 kop miš., a tudy oblehčeno jest to natahování, že je pacholík natáhne sám“¹⁾. Mimo to byl Táborský velmi dovedný knihpisař, ano má se za to, že řídil v Praze celou jakous školu, kde se kancionaly psaly a pěknými obrázky ozdobovaly²⁾. Popis orloje Pražského podal a připsal Táborský městské radě Pražské roku 1570, když mu bylo 70 roků. Rukopis ten s podobiznou Táborského na pergamu pěkně psaný chová se v archivu na radnici Staroměstské.

¹⁾ Jeho spis „Orloj Pražský“ hlava 5. (v archivu radnice Staroměstské).

²⁾ Od něho n. p. byl (r. 1563 psaný) kancional v Lounech ještě r. 1800, a jiné v Teplicích, v Českém Brodě a j. Srov. Allgemeines historisches Künstler-Lexicon für Böhmen von Gottfried Johann Dlabač III. díl.

Šimon Načeradecký.

Muže tohoto známe už ze soudu, jaký o něm vynesl mistr Jan Zahradka, k čemuž dodávám jak následuje. Šimon, narozený v Načeradci asi r. 1505, stal se na universitě Pražské bakalářem r. 1525 za děkana Jřího z Písku. V dějepisných památkách téže university ¹⁾ zaznamenal k r. 1532 tentýž mistr Zahradka, t. č. děkan fakulty artistické, že se Šimon Načeradecký, člověk nejspíše a nesnesitelné lehkomyšlnosti, spolehaje se úplně na přímluvu a ochranu jiných, už dříve několikráte byl marně hlásil, aby povýšen byl na mistra. Toho roku však, nedbaje prý mnoho na to, že nejednou odmítnut byl, a myslíc, že onoho stupně vynutiti musí, vznesl opět žádost k děkanu za touže příčinou. Ačkoliv prý sbor profesorů k tomu konci svolaný, aby většinou hlasů uzavřel, má-li Šimon ke zkouškám na mistrství připuštěn býti čili nic, na posledním se byl ustanovil, dovedl prý toho Šimon přece přímluvou Pražských pánů a četných svých přátel, že nejen zkoušku odbývat směl, nýbrž že se i tato k vůli němu na jiný, než obyčejem byl, čas podložila. Za těmito výhodami mohl prý dobře pochoditi; avšak jest způsob nerozumné nestydatosti, že tato nemůže nikdy pochopiti dobrodiní a skutků dobrých, že naplňuje srdce hořkostí, a že, když to nejde jak si toho přeje, vybouří vše vrhající se v zoufalost. Avšak dosti o Šimonu Načeradeckém — končí mistr Zahradka své zápisky — abychom, pakli snad nemůžeme ho více mezi živými, nebojovali se strašidly. — — Ovšem se mistr Zahradka v konečné své domněnce mýlil, neboť sotva že minul rok, stal se Šimon přes všechnu svou lehkomyšlnost, nepochybně snahou vznešených svých přátel, rektorem školy před Týnem, a vydal co takový na r. 1534 své „diaria“ čili minuce, kterých pouze obecnému hvězdáři vydávati bylo. Jaký soud o těchto vynesl mistr Zahradka, t. č. obecný hvězdář, viděli jsme u tohoto. Že však Šimon Načeradecký při vši své špatné povaze a spolu nevědomosti, proti vůli veškeré university, která toho času vedla správu škol po celé naší vlasti, přece dosazen byl na tak důležité místo, jaké bylo ředitelství na škole Týnské, to, mého dle soudu, svědčí více nežli která jiná okolnost o tom, jak hluboce klesla toho času autorita někdy tak slavné university u veřejném mínění!

Sigmund Antoch z Helfenberka.

Muž tento narodil se v Praze dne 1. května r. 1508 ²⁾, a navštěvuje později universitu svého rodiště stal se tamtéž dne 27. února r. 1528 za děkana Martina Klatovského bakalářem, načež, dle zvyku své doby, vyučoval nepochybně na některé škole v Čechách. Teprv po šesti letech totiž dne 17. května r. 1534, byl za děkana Jindřicha Curia povýšen na mistra „in artibus,“ a přijat byv brzy na to za člena fakulty artistické zkoušel r. 1536, 1538 a 1542 na bakaláře, v rocích 1538, 1539 a 1542 byl s mistrem Zahradkou dispensátorem, a roku 1540 a 1541 jmenován byl děkanem své fakulty ³⁾. Současný mistr kterýs zaznamenal o něm ⁴⁾, že prý už r. 1542 netajil se s úmyslem svým, že se hodlá oženiti, mistři profesori že se však všemožně snažili, aby universitě

¹⁾ Mon. hist. univ. Pragen. II. d. str. 305.

²⁾ Lupáč v „ephemeris“ ke dni 1. května.

³⁾ Mon. hist. univ. Pragen. II. d.

⁴⁾ Tamtéž str. 331.

zachován byl, jelikož byl muž všestranně vzdělaný a učený, vynikající zvláště „in vera philosophia principis Peripateticorum Aristotelis, ac mathematicis disciplinis“, za kterouž příčinou prý jej r. 1543 zvolili po třetí za děkana fakulty artistické. Mistr Sigmund ale „rebus suis melius consultum iri sperans“ poděkoval se po dvou měsících z této hodnosti, vystoupil ze sboru profesorů, a pojav za manželku Dorotku Coronissu stal se měšťanem Staroměstským a majitelem domu „u tři korun.“ Nebylo mu však popřáno novému tomuto stavu dlouho se těšiti, neboť byl r. 1552 dne 20. února okolo hodiny 23 v domě svém z neznámé příčiny od pana Václava z Kolovrat zavražděn ¹⁾. Zdalíž mathematické některé spisy po sobě zanechal, nebo snad i tiskem vydal, známo mi není; knihy jím sepsané a dosud známé jsou buď obsahu náboženského buď dějepisného ²⁾.

Jiří Mikuláš Brněnský.

Zběhlý tento počtář narodil se v prvním desetiletí 16. věku, a navštěvoval nepochybně některou universitu zahraniční, kde též důstojnosti mistra „in artibus“ se domohl. Počátkem druhé polovice 16. věku vyučoval na některé farní škole v Praze, a vydal r. 1567 ke vzdělání školy té početní knihu s názvem:

„Knížka w níž obsahuj se začátkové umienij arithmetické^o, to gest počtůw na cyffry neb liný pro pacholata a lidi kupecké.“ (V Starém Městě v Praze u Jana Hada Kantora r. 1567.)

Knížka ta má 98 listů i s přípisem na 5ti stranách. Obrázky a tabulky jsou tytéž jako v podobné knížce Klatovského, ač v jiném pořádku umístěny.

Mistr Jiří připsal ji „Janovi, Vilémovi, Jaroslavovi a Albrechtovi bratřím vlastním, synům vysoce urozeného pána Jindřicha Mikuláše z Hasenštejna a Lobkovic, zákům svým.“ V přípisu tom chválí počtářství a měřictví velmi, odvolává se na Platona, který prý nade dvěře bytu svého řecky napsati dal: „Kdožkoli neumíš geometriam, buď prázen domu našeho, nechoď k nám.“ Měřictví má však základ svůj v počtářství, neboť bychom prý už dávno byli o ně přišli, kdyby je nám nebyla arithmetika zachovala. Mládež má za několika příčinami počtům se učiti, zvláště a nejprve však proto, že bůh sám chtěje rozdíl učiniti mezi člověkem a hovadem dal onomu řeč a rozum, kterým jediného boha od bohů cizích, dobré od zlého a p. poznáváme, k čemu nás však arithmetika vede učic nás poznati jedno a dvě, málo a mnoho a j. Podobně prý sv. Augustin k poznání umění početního nás má, neboť poroučí: „aby žádný ani k duchovnímu ani k světskému povolání připouštin nebyval, kterýžby počítati neuměl“

¹⁾ Zprávu tuto nalezl jsem v knize „Claudii Ptolomaei Almagestum“ (vytišt. r. 1528), kterou chová c. k. univ. knihovna se sign. V. B. 71, a kde *na desce napsáno* se nalezá: „Hunc librum mercatus sum a Dorothea Coronissa sesquialtera $\text{§ } \frac{1}{2}$ kopy gr. bílých) post funestam caedem m. Sigmundi Antochii mariti ipsius, qui occisus anno 1552 est die vero 20 Februarii circiter horam 23 in domo sua a d. Venceslao a Kolovrat, qui tandem decollatus est.“

²⁾ Totiž: Korvina Antonia Výklady na čtení nedělní (z r. 1531, 1541 a 1542 přel. z latiny); Rozjímání o umučení Krista Pána (též překl. z Korvina z r. 1541 a 1543); Kronika o Herkulesovi (vyd. po jeho smrti r. 1565 od Melantricha). Jungm. literat.

a mimo to i lidé dosti opatrní oklamáni bývají „skrze neumělost učení početního.“ Z toho patrně, že arithmetika každému člověku jest velmi potřebná a prospěšná, a proto prý tuto knížku napsal a připsal „svým milým discipuluom.“ (Dáno v Praze „u Toulů“ na den sv. Víta mučedníka leta 1567.)

Knížku tu rozdělil mistr Jiří na „*dua tractaty*“, první jedná o počtu na liny a druhý o počtu na cifry. Jednotlivé „species“ vysvětluje téměř doslovně jako Klatovský, abych nemusil tedy totéž opakovati, uvedu stručný obsah té knihy a zmíním se šířeji pouze o těch druhích početních, které Klatovský buď jinak vysvětluje, buď jich neuvádí.

V prvním „traktatu o počtu na liny“ učí, co jest „numeratio, co hodnota lin a spacium, co additio (summování), subtractio (odjímání), duplatio (dvojení), mediatio (puol dělení), multiplicatio (množení), spolu jak se mají dělati z kopy bílé groše a z bílých grošův peníze bílé (počítaje kopu = 30 gr. bíl., a groš = 7 peníz. bíl.), co divisio (dělení) mimo resolvirung mince a váhy.“ Z posledního tohoto druhu pouze vyjímám, že tolar měl 68 krejc. nebo 29 gr. bíl. a 1 peníz bílý; zlatý rýnský měl 60 krej. nebo 25 gr. bíl. a 5 penízů bíl. ¹⁾); koruna platila 40 gr. bíl.; peníz bílý měl 2 pen. malé, a 3 groše bílé platily 7 krejcarů. *Malých* grošů šlo na kopu 60 a groš *bílý* měl 14 penízů *malých* č. dva *malé* groše. V Čechách držel met obilí 30 měřic nebo „strychů“, a měřice držela 4 věrtele po 2 čtvrtcích. Na to uvádí „regula de tri, počet na váhu a lámání v reguli de tri,“ neliše se hrubě od způsobu Klatovského. Jako čísla celými učí počítati i zlomky, probíraje všechny druhy početní. U odčítání zlomků užívá sice slova *minus*, znaménka však neklade žádného, a v příkladech jako „ $\frac{3}{7}$ minus $\frac{5}{7}$ “ odčítá první od druhého, neboť „facit $\frac{2}{7}$.“ U násobení praví: „Chceš-li celou multiplikovati celou a zlámanou, anebo celou a zlámanou opět celou a zlámanou, tedy *resolvuj proé celou v její díl* „,“ což jest ovšem jasnější a srozumitelnější, nežli známé pravidlo na podobný případ v početních knihách o několik století mladších. Na veškeré druhy početní zlomků uvádí mnoho příkladů, které jsou však větším dílem velmi složité a pádné n. p. „ $\frac{3}{4}$ lokte za $\frac{7}{8}$ šš minus $\frac{1}{2}$ od $\frac{3}{4}$ šš, zač přijde pátý díl lokte, a kolik loket za 1 šš?“ což řeší takto: „Hleď prvé co $\frac{1}{2}$ od $\frac{3}{4}$ šš jest, to dá $\frac{3}{8}$, tyto snimej od $\frac{7}{8}$ jest $\frac{4}{8}$ nebo $\frac{1}{2}$, potom postav do regule takto: $\frac{3}{4}$ lokte za $\frac{1}{2}$ šš, zač $\frac{1}{2}$ lokte, facit 4 gr. bílé; dále rci 4 gr. bílé dávají mi $\frac{1}{2}$ lokte, co dají 30 gr. bíl.

4 gr. $\frac{1}{2}$ lok. 30 gr.

facit $\frac{1}{2}$, tu multiplikuj 30 gr. jest 6, děl 4 jest $1\frac{1}{2}$ lokte.“

V článku nadepsaném „O rozličném běhu kupeckém“ uvádí hojnost příkladů, vztahujících se na prvé položená pravidla. Na to jedná o „regula zisku a ztráty“ a konečně o „Gesellschaft a dělení,“ čímž se končí první traktat.

V druhém traktatu učí tomu všemu na cifry jako v prvním na liny, a přidává „*progressio arithmetica et geometrica*“, kterou jako Klatovský dělí na „dupla, tripla“ atd., na p.: „Někdo chce dobrému příteli kůň prodati tímto způsobem, aby mu toliko hřebíky, kterýmiž podkovy jsou přibity, zaplatil, a tak aby jemu dal za první hřebík 1 peníz malý, za druhý dva, za třetí 4 atd. za každý hřebík ještě tolik až k poslednímu; je-li každá podkova přibita šesti hřebíky, co za ně přijde? facit 39945 šš 22 gr. bíl. 3 pen.“

¹⁾ Za časů Klatovského byly tedy groše z lepšího stříbra, neboť zlatý = 24 gr.

bílé a 1 pen. malý. Podobné příklady udává na „tripla a quadrupla.“ Na to řeší mnohé příklady pomocí „regula quinque“ (Klatovský říká tomu „dvojitá regula de tri“), uvádí dále „regule o postrčení, kteréž slove od Němcův štych“ pak „počet, že jedné věci tak mnoho přijde jako druhé“ n. p.: „Item jeden chce koupiti červeného koření za 14 kop, jakožto pepře, zázvoru, muškátového květu a hřebíčku, platí za 1 lib. pepře 18 gr. bil., za 1 lib. zázvoru 17½ gr. bil., za 1 lib. muškátu 5 kop 10 gr. bil., a za 1 libru hřebíčku 2½ kopy; kolik liber toho koření za sumu těch peněz má vzíti?

Výsledek:

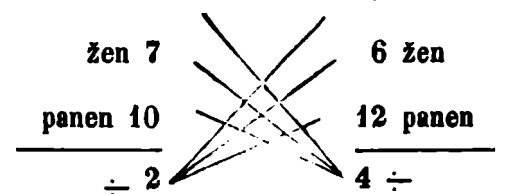
Pepře 5	}	26	}	2½	}	qt.
zázvoru 6		0		0		
muškátu 0		21		0		
hřebíčku 1		12		3½		

„Toto exemplum dělej takto: Dividuj 14 skrze 4, přijde 3½ kopy; postav (do regule de tri) ze zadu 3½ kopy, do prostředku 1 lib. a napřed 18 gr. bil., s druhými učiň tolikéž a přijde facit.“

Na to „o lichvě“ pouhé příklady „na regula de tri,“ pak „regula de tri conversa“ pouze jednoduchá, „počet stříbra a zlata“ t. j. mnoho-li čistého stříbra a ryzího zlata jest v tolika a tolika-lotové hřivně; a konečně

„Regula falsi“ t. j. „když dva falešní a nepraví počtové se postavují, z kterých pravý počet vyjde.“ Sluší podotknouti, že u toho pravidla užívá znamének *plus* (+) a *minus*, které však značí ÷. Ovšem uplynulo od zavedení jich v knihy početné Michalem Stieflem 23 roků, nicméně jest Brněnský, dokuď mně povědomo, první, který jich uvedl do knih *českých*¹⁾. Na „regula falsi“ uvádí mnoho příkladů, jako:

„Jsou k jednomu řadu 20 osob, jakožto muži, ženy, panny, a mají platiti 20 penízů bil., i dává jeden muž 2 pen. bil., 1 žena 1 pen. bil. a 1 panna 1 pen. malý; jest otázka, co jest bylo každých obzvláště k tomu kvasu? Postav, že by jich bylo

mužů 3		2 muži
žen 7		6 žen
panen 10		12 panen
÷ 2		4 ÷
Divisor (2)		

„Té figuře rozuměj takto: Počítej první falešné počty proti levé ruce skrze multiplikování těch peněz, co každá osoba dáti má²⁾, to udělá v jedné summě 18 pen. bil.

¹⁾ Michal Stiefel narodil se r. 1496 v Esslingen, vstoupil později do řádu mnichů Augustiánů, byl kaplanem v Karlovicích, pak ale veliký přítel Lutherův a blouznivý protestant. Byv kazatelem v Holzendorfu u Wittenberka očekával na den 18. října 1533 konec světa s celou svou osadou. Když se však osadníci viděli sklamáni, shlukli se proti němu, jali jej a svázaného přivezli do Wittenberka. Později kázal v Bavořích, kde r. 1544 vydal v Norimberce svou arithmetiku a algebru (*arithmetica integra*), v níž první užíval + a —, poznačoval neznámé veličiny písmenami, a nazval celé, kladné i záporné udavatele mocnosti „exponentes,“ jakž se až dosud zachovalo.

²⁾ T. j. $3 \times 2, 7 \times 1, 10 \times \frac{1}{2}$.

(a mělo by dáti 20), tedy klame méně o 2 pen. bílé¹⁾); tolikéž počítej druhé falešné počty proti pravé ruce skrze multiplikování těch peněz jako prvé, to udělá 16 pen. bíl., to mělo by ale také být 20, proto klame méně o 4, jakž naproti stojí; již odjmej 2. od 4 zůstanou 2, to bude tvůj divisor, jakž tam stojí. Dále multiplikuj ty 3 muže v prvnějším falešném počtu s tím větším pozůstalým, to jest skrz 4, budou 12, ty na místě sobě schovej. Potom multiplikuj též ty 2 muže z toho druhého falešného počtu s tím menším pozůstalým, to jest skrze 2, budou 4, již 4 snimej od 12, zůstanef 8, ty děl skrze divisorsa 2 tehdy přijde: 4 muži. Tolikéž také čin s ostatními falešnými počty, multiplikuj na kříž proti pozůstalým počtům každým obzvláště podle znamení těch čar, a děl vždycky tím divisorem (2), tehdy přijde 8 žen a 8 panen. Summuj ty osoby v hromadu, bude jich 20, udělá všeho což oni ptají 20 pen. bíl.“ Při tom uvádí, že když se postaví dva nepraví početové v levo i v pravo, každý z nich se násobí číslem v příkladě uvedeném (jako v předešlém 3×2 , 7×1 , $10 \times \frac{1}{2}$ a v pravo 2×2 , 6×1 , $12 \times \frac{1}{3}$), a když součet těchto součinů na jedné straně větší na druhé však menší jest nežli číslo v příkladě udané (20 gr. bíl.), pak prý se nemají tyto zbytky (jeden kladný, druhý záporný) odečítati nýbrž sečítati; n. p. „Jsou dva tovaryši a každý z nich chce kůň koupiti, jeden jest za 20 kop, druhý za 25 kop; první praví k druhému, dej mi ze tvých peněz $\frac{1}{3}$ k mým penězům, tedy mám jich rovně 20 kop, druhý praví k prvnímu, medle dej mi z tvých peněz $\frac{1}{4}$ k mým penězům, tehdy mám také rovně 25 kop; jest otázka kolik každý těch peněz má?

Postav, že každý má

první 12	16 první
druhý 24	12 druhý
<u>+ 2</u>	<u>9 ÷</u>

Summuj spolu, bude 11 tvůj divisor a t. d. Kdyby však byly oba zbytky kladné, pracuje se jako u příkladu prvního.“ —

„Zdalo-li by se pak komu,“ kopčí Brněnský svou knížku, „co v ní ukráceno býti, může každý rozumný v jiných knihách o tom šíře vyhledati: mně pak na ten čas, pokudž náležitě bylo k vzdělání mé školy, zadost se vidělo, začátky umění arithmetického v tuto knížku krátce položiti . . .“²⁾

¹⁾ Tedy pod čáru — 2.

²⁾ V 16. věku začali si u nás všimati i *novějších* kněh latinských v tomto oboru, je na jazyk náš převádějice, jak toho důkazem český rukopis, který se nalézá v c. k. universitní knihovně s latinským názvem: „Compendium arithmeticae bohemicum ex latina hac Frisii excerptum et conscriptum anno Christi 1580 (Sign. XIV. K. 84. mezi knížkami). Rukopis ten jest přivázan ke knize tištěné „Arithmeticae practicae methodus facilis per Gemmam Frisium medicum ac mathematicum, anno 1559, a jest částečně doslovný překlad této svého času výborné knihy, která byla zavedena i na Jagelonské universitě v Krakově (jak jsem se dočetl v „Statuta nec non liber promotionum in universitate studiorum Jagellonica“ od Josefa Muczkovského). Frisius Gemma (nar. v Dockam ve Frieslandě, † v Loewen r. 1555, otec znamenitého hvězdáře Kornela Gemmy) uvádí ve své knize, mimo to co z českých knih nám už povědomo, dobývání kořeně 2ho a 3ho stupně, a končí „regula coss sive algebrae“ t. j. srovnalostmi a rovnicemi, mimo „problemata Aristotelis e XV. sectione“

Jan Kobiš z Bytýšky.

O muži tom jest mi pouze povědomo, že byl bakalářem, a že co takový vyučoval r. 1568 na škole u kostela sv. Mikuláše a r. 1569 na škole u Matky Boží před Týnem¹⁾. Jelikož se však jména jeho v dějepisných památkách university Pražské neuvádí, domohl se stupně bakalářství nepochybně na některé zahraniční universitě. Jan Kobiš z Bytýšky vydal r. 1574 knihu s názvem:

„Správa neb naučení o měrách winných sudů wedle ceny žegdlíků, aby věděl, gaka summa za který sud přigde, též coby každého roku G. M. C. gakožto králi českému z každé winice na sumě dáti vyšlo, všechněm potřebná a užitečná.“ Novější vydání z r. 1596 bylo tištěno v Starém Městě Pražském u Jiřího Nigrina v 8ce; toto mám před rukama. Knížka ta má 59 stran mimo předmluvu o 9 stranách a jest připsána: „Urozeným pánům pánům, urozeným a statečným pánům rytířům Jeho milosti císaře římského, jakožto krále českého . . .“ V předmluvě žaluje Kobiš velmi na zkaženost a nepravost obyvatelstva tohoto království, které Bůh r. 1582 morovou ranou spravedlivě byl trestal. Avšak, ačkoliv se „před tou morovou boží ranou, v letech mnohých mezi lidem nepravosti, chytrosti, fortelové nacházivali, přece ne tak svobodného průchodu jak se komu líbilo po své vůli, jako těchto let užívali,“ neboť „kdo jest, aby toho zlého účastníkem nebyl, musí ne tak opatrný, jako šťastný býti.“ Podotýká, že tuto knížku vydal „aby lidé prostější bezpečně a spravedlivě před lstivými a obmyslnými lidmi své živnosti, handle, prodaje, bez nařikání věsti, a netoliko v svých obchodech ale i v přátelském propůjčování ochráněni býti mohli.“ Dále připomíná, že se změnilo nařízení od Karla IV. vydané „f. 6. post sexagesimam,“ dle něhož „každoročně při úradě J. M. C. pergkmistrském hor viničných pražských hned po sbírání vína ze strychu vinice jeden škopek t. j. 8 pint vína do komory české k ruce J. M. krále českého se odvozovala,“ od císaře Rudolfa za příčinou neúrody vinné těch časů v ten smysl, aby se za každý žejdlík vína pergkrechtního po 3 penízích českých při témž úradě pergkmistrském platilo. Na konci předmluvy ubezpečuje, že v knížce té slušný ohled bere na to, „že se rozličná sladká pití na větším díle v lákách a v malých soudkách, které jsou od domácích nádob rozdílné míry a nejvíce se na rýnské zlaté, každý zlatý po 60 krejcařích a krejcar po 3 penězích českých počítaje, kupují a zase prodávají.“ (Psáno v Novém Městě Pražském v pondělí po památce sv. Jiljí opata druhého dne měsíce září 1596.)

Ve „správě“ samé poučuje, jak se knížce této rozuměti má, a uvádí, že „sud mírný Svidnický drží 4 dčbery t. j. 256 pinet,“ tedy dčber že drží 64 pinet a slove Týnský; a že „půl dčberu jest vědro, držící 32 pinet, a slove ochtl.“ Na to vykládá hodnotu římských číslic a vypočítává, mnoho-li se musí každoročně z hor viničných na penězích králi platiti, jako: „ze čtvrt strychu 3 groše české a 3 peníze české, z půl strychu

a de ambitu terrae.“ Český onen překlad a výtah, bez jména spisovatelova, končí však už zlomky.

¹⁾ Liber testimoniorum albus, list 18/6 čísl. 254 v archivě radnice Staroměstské v Praze, totiž: „Svědomy mezi Annou Šimůnkovou, městkou města Kouřima s jedné a Václavem ze Zlonic s strany druhé . . . r. 1569.“

6 grošů českých a 6 penízů českých, z jednoho strychu 13 gr. česk. a 5 penízů českých,“ což uvádí popořadě až z 32 strychů 7 kop 18 gr. a 6 pen. českých.

Pověděš, že sv. Lukáš v 5. kap. praví: „Vino nové v sudy nové má lito býti, a obě bude zachováno,“ vypočítává na 44 stranách, zač jest 1, 2, 3 . . . 10, 20, 30 . . . 60 pinet, a zač 1, 2, 3 10, 20, 30 . . . dčberů, je-li žejdlík po 3, 4 . . . 24 penězích českých, počítaje groš = 7 peníz., kopu = 60 groš. a pintu = 4 žejdl. Na pěti stranách vypočítává, zač by „sladkých pití“ přišlo 1, 2, 3 10, 20, 30, 40 pinet, kdyby byl žejdlík za 8, 9 . . . 12 krejcarů, počítaje zlatý rýnský = 60 krej. Při tom udává konečně výsledky i na kopy i na krejcarey, bera groš za 7 krejcarů. — — Na poslední stránce jsou „insignia autoris,“ totiž jeho rodinný znak představující jelení hlavu s krkem, který šípem jest proklán, nad tím uzavřená přilbice s fanfrnohy, a výše opět ona hlava s krkem šípem prohnáným; pod znakem jsou 3 distycha jej vysvětlující.

Tadeáš Hájek z Hájku (Thaddaeus Hagecius ab Hayek, též Th. Nemicus ¹⁾).

Tadeáš Hájek byl nejen největší český učenec svého věku, nýbrž i nejdůmyslnější všech hvězdářů českých minulých století. Mám za to, že výtečný tento muž, pravá okrasa a po všechny časy chloubá naší milé vlasti, nebyl u nás až dosud náležitě oceněn, proč? poněvadž největší počet z nás soudil o Hájkovi pouze z jeho *českých* spisů, minucí, pranostik a p., znaje sotva dle názvů spisy jeho *latinské*, které mu přece získaly u současníků takového jména, že se ústním podáním až na časy naše jeho sláva zachovala. Čteš-li české knihy Hájkovy, líbí se ti zajisté v nich onen prostý, jasný a jadrný sloh, ony obrazy a příklady ze života vzaté a na nejvhodnějším místě podané, ona téměř otcovská starost, jakouž obecnému lidu napomenutí, vážené z klasického svého vzdělání, a radu, čerpanou z hlubokého zdroje své zkušenosti, dává. V latinských však jeho spisech, zvlášť hvězdářských, poznáš brzy velmi důmyslného učence, sloh jest sice neméně důkladný a jasný jako v českých, avšak vždy vážný, přísně vědecký, všude samostatný; z každé téměř věty vysvitá, že píše z přesvědčení, a proto shledáš všude ono sebevědomí, které se zakládati může pouze na bystrém rozhledu a důkladném poznání věci, o které píše; avšak i toho bedlivému čtenáři ujíti nemůže, že Hájek znal dokonale vědy mathematické a snad veškeré náhledy hvězdářské od Hypparcha, Ptolomea až na Koprníka se všemi doplňky a opravami, jakých podali Alfons, Peurbach, Regiomontan a přítel jeho Tycho de Brahe. A při vši té učenosti jaká se jeví u Hájka skromnost! Nejednou se přiznává, že náhledy o té neb oné věci mohou býti rozličné, že se dá rád moudřejším poučiti, že mu jest však objevení a stanovení pravdy milejší nežli sebe důvěrnější přátelství. Proto také hájí pravdu jím vynešenou se vsí snažností, a ráznými slovy vyvrací napořád nejapné domněnky svého protivníka, a hřímá v spravedlivém hněvu proti astrologickým hadačům a nepravým, svůdným prorokům svého věku, kteří se neostýchají „dýmy své za drahé peníze prodávati.“

To vše uvedl jsem za tou příčinou, aby soudný čtenář posuzoval spisy Hájkovy, jejichž obsah dále podávám, hlavně dle *čtenářů, pro které psány byly*. U jeho knih *českých* budiž nám tedy měřítkem tehdejší vzdělanost, nebo snad lépe *zakořeněné*

¹⁾ od nemus = háj.

předsudky astrologické, jakými předpojat byl za jeho času *obecný lid vůbec, latinské jeho spisy ale posuzujmež dle všeobecných názledů tehdejšího učeného světa*. Tak jen za to mám, že soudný čtenář omluví některá místa v knihách jeho českých, naproti tomu však že ze spisů jeho latinských nabude přesvědčení, že Hájek v jasných svých náhledech předčil velikou většinu učených svých současníků. Než poznejme už svého rodáka!

Tadeáš Hájek se narodil v Praze r. 1525. Otec jeho Šimon byl bakalářem svobodných umění university Pražské, spisovatel a zamožný měšťan, mající vlastní znak a predikat ¹⁾. Roku 1548 odebral se Tadeáš na akademii Vídeňskou, kde navštěvoval přednášky výborného matematika Ondřeje Perlachia, doktora lékařství, jehož byl času toho jediným posluchačem. Téhož roku poslouchal Hájek tamtéž čtení o lékařství doktora Wolfganga Lazia, druhého profesora téže fakulty v oboru theoretickém, a učil se praktickému léčení u doktora Františka Emerika, císařského lékaře a prvního profesora v oboru praktickém ²⁾. Mimo to učil Hájek své kolegy matematice „in bursa Agni dicta“ z lásky k věci samé, a nemálo si na tom zakládal, že při odjezdu svém do Prahy *pět z nich poslati mohl do přednášek prof. Perlachia* ³⁾. R. 1549, ještě za svého trvání ve Vídni, vydal nepochybně *proní* svou minuci „k položení města Vidně, byv k tomu volen a vystaven“ ⁴⁾, avšak ještě téhož roku navrátil se do Prahy, kde navštěvuje universitu, zejména přednášky mistra Mikuláše Šuda ze Semanína a mistra Jana Zabrádky, povýšen byl r. 1550 dne 14. července na bakaláře, a rok na to dne 29. dubna za děkana Matiaše Bydžovského z Aventinu na mistra „in artibus.“ Koncem října téhož r. 1551 umřel mu otec ⁵⁾, což bylo asi příčinou, že už dříve, v nemoci jeho, nežádal za povolení, aby mohl na universitě přednáseti. Po smrti otcově zůstal Hájek v Praze asi rok, neboť jak z jeho minuce na r. 1554 vysvitá, psal předmluvu k ní ještě v Praze v říjnu r. 1552, načež se nepochybně brzy opět odebral do Vidně, a později do Vlach, chtěje se v lékařství zdokonaliti. Zde usadil se v Bononii, kde navštěvoval až do konce r. 1554 proslulou času toho fakultu lékařskou ⁶⁾, načež roku příštího odebral se do Milána, kam věhlas výtečného lékaře a matematika Hieronyma Cardana ⁷⁾ mnohé

¹⁾ Šimon Hájek (Pragensis) stal se bakalářem r. 1509 (Mon. hist. univ. Prag. II. d.) a napsal: *Tabula de proprietate participiorum et eorum discrimine juxta genera et tempora* (r. 1547 — Jungm. Hist. liter. str. 128).

²⁾ Příklad v Hájkově „*Dialexis de novae et prius incognitae stellae apparitione . . .*“ r. 1574; pak „*Catalogus rectorum archigymnasii Viennensis*“ z r. 1559 — (Zpráva Martina Pelzla v jeho „*Abbildungen der Böhm. u. Mähr. Gelehrten III. díl se s tímto udáním co do času nesrovnává.*)

³⁾ Příklad v uvedené „*Dialexis* . . .“

⁴⁾ Viz jeho minuci na rok 1557, z které patrně, že od r. 1549 šest let po sobě vydával minuce k položení města Vidně,“ ačkoliv se nám z těchto pouze jediná (na rok 1554) zachovala.

⁵⁾ Lupáčova „*Ephemeris*“ ke dni 29. října r. 1551.

⁶⁾ Ano Pelzl má za to, že se zde stal Hájek *doktorem* lékařství, o čemž však pochybovatí sluší, jelikož se teprv r. 1562 na překladě Mathiolova Herbáře poprvé podepsal „doktor.“

⁷⁾ Cardan, levoboček učeného šlechtice Milánského, narodil se r. 1501. Záhy získal si znamenitého jména co matematik, filosof a medik. Od r. 1533 byl profesorem

cizí učence vábil. Času toho šla o Cardanovi v učených kruzích pověst, že vydati hodlá metoposkopiku ¹⁾, jejímž sepsáním se i Hájek tehda zanášel, což mu nemalou bylo pobudkou, aby se blíže s věhláským učencem tím seznámil. Brzy však seznal Hájek z řečí Cardanových, že tento na vydání něčeho podobného sotva ještě opravdu pomyslí, za kterouž příčinou zkrátiv své pobyty v Miláně navrátil se ještě téhož roku do Prahy. Zde k žádosti university vstoupil do sboru profesorů, a uvázav se v přednášky mathematické byl r. 1555 dne 12. prosince co řádný člen zvolen za kolektora, kterýmž i na r. 1556 dne 9. října jmenován byl. Od této doby byl Hájek velmi činný spisovatel. R. 1556 objevily se dvě komety, o kterýchž napsal a vydal spis: „Wypsánij s wyznamenánijm gedné i druhé komety, kteréž widijny byly března a dubna měsýcuow leha tohoto MDLVI.“ Pojednání to drží 11 listů (ve 4ce) a dva listy přepis „Urozenému a statečnému rytíři panu Zygmundovi Heldtovi z Kementhu a na Mezeříčí, jeho královské milosti radě a mistokancléři v království českém, pánu mně laskavě příznivému, jeho milosti, služby své povolné upřímné a ve všem hotové vzkazuje

V připsu tom, psaném na bílou sobotu r. 1556, obdivuje se Hájek rozumu a důvtípu lidskému, jakým Bůh člověka nadal, tak že „nic velikého a znamenitého na světě není, čehož by člověk rozumem svým dosíci neb rukama udělati nemohl.“ Připomíná dále, že vybídnut byl od ctěných přátel svých, aby o těchto kometách něčeho napsal. Byl prý toho úmyslu, vydati celou knížku o všech kometách, které až do jeho věku se byly objevily, musil prý však z jistých příčin toho zanechat.

Celé „Vypsání“ dělí se na 7 hlav.

V 1. hlavě odpovídá na otázku: „Co jest kometa podle filosofův?“ že, jak tomu Aristoteles chce, není kometa nic jiného nežli sebrání parností zemských a požárův

mathematiky a od r. 1543 prof. lékařství v Miláně, r. 1562 povolán byl v téže vlastnosti na universitu Bononskou, chtěje však život Kristův astrologicky vysvětliti, byl r. 1570 jat, uvězněn a teprv po roce propuštěn, načež se odebral do Říma, kde r. 1576 umřel. Jak matematikům povědomo, přispěl Cardan velmi k vyvinutí algebry, zabýváje se zejména rovnicemi třetího stupně s přáteli svými Scipionem Ferreem a Tartagliou. Scipio rozřešil první rovnice třetího stupně podoby $x^3 + px - q = 0$, a svěřil vynález svůj příteli Marii Antoniovi del Fiore pod výmínkou, aby to žádnému nepovídal. Tento však chtěje sokovi svému v mathematice Tartagliovi ukázati svou převahu, dal mu 30 podobných rovnic k rozřešení. Tartaglio zabrav se do těchto úloh skutečně je rozřešil, při čemž přišel i na řešení druhých dvou případů $x^3 - px \pm q = 0$. Z těchto dal Tartaglio opět Fioremu 30 úloh, z nichž však tento ni jediné řešiti nedovedl. Tartaglio svěřil na to svůj vynález Cardanovi, když mu byl tento dříve přísáhal, že to žádnému neprozradí. Cardan však způsob řešení mu sděleného zlepšil a vydal tiskem s novým svým pravidlem „de Aliza regula.“ Tartaglio se z toho zbláznil. (Prändels Algebra.)

¹⁾ Metoposcopia učí, jak z vrásků na čele souditi lze na vlastnosti člověka a uhádnouti minulé a budoucí osudy jeho. Vlasy byly kolébka tohoto umění, a staří metoposkopové rozeznávali na čele 6 čar vodorovných a jednu kolmou, z nichž každá měla jméno oběžnice, a sice první shůry říkali čára Hladoleta, druhé č. Kralomoce, třetí č. Smrtonoše, čtvrté č. Krasopaní, páté č. Slunce, šesté č. Měsíce a sedmé č. Dobropána. Mimo hlavní tyto čary rozeznávali čary vedlejší, a s těch všech byly-li rovné, zlomené, obloukovité, přes kříž atd., se hádalo.

suchých suchých a „klejovatých,“ kteréžto mocí slunečnou a jiných hvězd vzhůru do nejvyšší krajiny, kteráž velmi horká jest, vznešeny tam se zapalují a tak dlouho hoří; dokud ty parnosti vytrvali mohou; a když tyto zase shoří, více kometa vidína nebývá . . .“

V 2. hlavě odpovídá na otázku: „Co jest kometa podle theologů a vykladačů písma svatého?“ že „podle těchto můžeme a máme držeti a smýšleti, že kometa jest dílo a skutek nový samého pána Boha, někdy bez všelikého prostředku a přirozené hmoty (a to velmi řídko), někdy prostředkem přirozeným (a to větším dílem) učiněný a nám vystavený proto, aby nám věci budoucí, a hněv veliký boží předpovídal a oznamoval, kteréžto dílo a skutek, vykonavší vůli a rozkaz svého stvořitele, od očí našich zase se odnímá.“ Rovněž jako otec nebo matka vezmouc metlu ji dítkám neposlušným ukazujíc pohrozí a pokyvlí, potom ji zas na jiné místo vloží, tak prý činí i Bůh s kometou.

V 3. hlavě vykládá „kolikeré jsou komety,“ dle Aristotela, který je nazývá „cristi,“ když plamen jednostejně vůkol sebe pouští, a „barbati,“ když plamen toliko na jednu stranu se táhne. Plinius prý vyčítá několik jiných podob komet, jako podobu šípu, meče, talíře, kádě, koňské hřívy, pochodně, rohu, ocasu a j.

V 4. hlavě jedná „o jmenu této komety, o přirození a příčinách, z kterých by pošla,“ a vysvětluje, že kometa tato byla „barbata“ a dle barvy „nigra.“ Zapálila prý se ve vyzdvižení Hladoleta na znamení váhy, byla barvy bledé, smutné, ačkoliv se „dle bystrého zraku jednoho každého i jinak zdáti mohla.“ Vzdálenost její od země udává se na 25.000 mil, a příčinou jejího zplození mohly prý býti větrové dlouho trvající a hromobití při konci roku předešlého. Pojednáváje dále „o běhu a hnutí této komety a které znamení nebeské schodila“ stěžuje si na almanachy, které odchovávají lenochy. „Chtěl bych se,“ praví doslovně, „k tomu přimlouvati, což by na mně bylo, aby za některý rok toliko zanechali vydávání těch almanachů, byla by astronomie hned váženější a vzácnější, a musili bychom se pilně učití a gruntův dokopávati. Ale majíce almanach na něj spoleháme . . . rovně co na dormi secure.“ Po kterých by pak znameních tato kometa se potulovala, toho prý s pilností vyšetřil „instrumenty k tomu příhodnými, totiž per radium astronomicum et globum, ex doctrina triangulorum sphaericorum,“ a shledal, že „zachovávala ten způsob, že od slunce k straně odporné svůj ocas pouštěla, což nejprvé od Apiana při oné kometě léta 1532, a potom od Gemma Frisia shledáno a oznámeno jest.“ Mimo to prý byla ona kometa v 7. stupni znamení Váhy a nevesla na stupeň 8., 9., 10. atd., a pak na znamení Štíra, Střelce atd., nýbrž na 6. 5., 4., 3., 2. a 1. stupeň, a pak na znamení Panny, Lva, Raka, Bliženců, Býka a Skopce, kde zmizela. Mimo tento běh měla ještě vlastní běhy dva, a to takové, že se nejprvé „in longitudinem znenáhla, in latitudinem spěšněji až k vrchu hlav našich nesla, odtud zas in latitudinem znenáhla a in longitudinem spěšněji dolů k půlnoci scházela, až i pomínula.

V 5. hlavě odpovídá na otázku: „Co vyznamenává tato kometa?“ nejprv „fysice“ a pak „astrologice.“ S prvního stanoviska poučuje, „že ta materie kometská, jsouc ve vrchní krajíně zapálená, a za některý čas trvající, povětrí náramně zabřívá a vysušuje, tak že i mnohokrátě řeky a potoci vysychají, kteréžto suchost příčinou bývá neplodnosti.“ Tato kometa prý neublíží velmi, ani vínu, ani žitu a obilí škody velké nepřinese . . . Se stanoviska astrologického „hrozí pád a smrt veliké hlavě od strany západní . . .“ též zrady, války, pozdvížení poddaných proti pánům, tajné i divné praktiky a p. „A ač-

koliv Saturnus s Merkuriášem přední jsou správcové této komety, však ti bez Marsova tovaryšstva nic začínati nebudou, ale radou jeho se spravovati; neb i od něho do svého domu přijati jsou, a Mars jako pán a hospodář v tom sjití předeck a plac drží, a Merkuriaše užívá jako legata velmi lstivého a podvodného, aby on svou praktikou různicím přčinu dal. Ale nevím, ton Mercurius jest v té legaci Marsově velmi nestálý, strašlivý, mdlý a nedostatečný, nebo jda od něho nejprvé k Saturnovi, potom k Venuši, prvé než k ní dojde dvakráte zas nazpátek k Marsovi se navrátí, jakoby nesměl toho všeho, což mu Mars poručil, vykonati. A Mars jsa velmi silen a zuřiv vždy ho ponouká a nabízí a napřed strká, za ním poznenáhla jda, jednak velikou chtivostí k vykonání svého předsevzetí ho předbíhá. Ale by co Mercurius svou praktikou provésti mohl, toho ne-nacházím. A protož Mars, vida jeho nestálost, samotně s mocí velikou přistoupí a velmi rychle všudy všecko turbovati, práva, zvyklosti a religie předně vyhlazovati, privilegia, svobody a smlouvy neb erbanuňky rušiti a v nic obraceti bude Bůh vždy nechával před velikými převraty hvězdy vycházeti, a proto není dobře, že někteří toto hrozné a strašlivé znamení v posměch sobě berou, a činí sobě z něho šprýmy a žertičky, říkajíce: „Však už komety není, připijme sobě!“

V 6. hlavě praví, že doteční účinkové vztahovati se budou na Německo a krajiny půlnoční; v 8. hlavě konečně podotýká, že ony účinky trvati budou asi půl druhého roku.

Když prý sepsal toto vše o kometě první, objevila se druhá, dle jedněch v zelený čtvrtek, dle jiných v bílou sobotu téhož roku. Hájek ji nejprvé pozoroval v příští úterý ráno v znamení Ryb v souhvězdí Pegasa. Tato druhá kometa „znenáhla pocházela secundum ordinem signorum a za 6 dní zmizela.“ Pojednání to končí Hájek nábožným rozjímáním a napomínáním k lepšímu ¹⁾).

Za svého trvání na universitě co profesor snažil se Hájek všemožně, aby posluchačům svým lásku k vědám mathematickým vštěpoval. Za touže příčinou započal v únoru r. 1557 svá čtení o měřictví velmi významnou řečí, kterouž i tiskem vydal s názvem:

„Oratio de laudibus geometriae scripta et recitata in academia Pragensi sub initium lectionis Euclidae XII. Februarii die (a m. Th. Nemico Haykone ab Hayek) anno MDLVII.

Řeč ta drží 20 listů (mimo 3 listy předmluvy) v 8ce, a jest připsána Maxmilianovi, králi Českému, arciknížeti Rakouskému a t. d., zvláště prý za tou příčinou, aby posluchačové vidouce, že král sám, vědám jsa nakloněn, připisu toho přijímá, tím větší snahou a pilností mathematice se oddali, a aby veškeren národ soudě z toho též o jiných vědách, kterým se na universitě učí, nevěřil pomluvám a hanebným utračům, již plnými ústy učení to vysoké zlehčují, haní a o zkázu jeho pracují.

V řeči samé poukazuje Hájek k Římanům, kteří vždy se věnovali výhradně těm vědám, kterým se otcové jejich oddali, aneb v nichž předkové jejich nad jiné vynikli. Za týmž příkladem má prý i česká mládež se vsi horlivostí pěstovati vědy, v nichž se učenci čeští, pravá chloubu celého národa doma i za hranicemi, vyznamenali, jako Jan Šindel, přítel Blanchiův, mistr Václav Pisecký, Hlavska Pražský, Pavel Žatecký, Sigmund Hrubý z Jelení a j. Zvláště prý v mathematice prosluli mnozí Čechové mimo uvedené,

¹⁾ Knížka ta jest tištěna u Jiříka Melantricha Rožďalovického v Praze.

jak o tom dostatečně posluchačům prý povědomo. Odvolává se dále na Platona, velkého ctitele matematiky, uvádí Euklida, chvále jeho rozumnou soustavu a vystavuje ho za vzor, hodný následování. Na to vykládá původ slova „mathesis“ a „geometria“ dodávaje, že měřictví počátek vzalo v Egyptě, kde po vytopení Nilu lidé nepoznávali svých polí a pozemků, a tím nuceni byli, aby je před rozvodněním řeky té vyměřili a náležitě poznamenali. Uvedv některé poučky Archimedovy napomíná na konci posluchače, aby poslušni byli nejprvé Boha pak učitelů, aby nadáni jsouce dary božími vše se chopili studií a pěstovali vědy vůbec a matematiku zvláště, neboť prý dle Thucidida k vítězství pouze dvou věcí jest zapotřebí, totiž vojska k bitvě schopného a poslušenství vůdcům dobře velícím ¹⁾).

Už r. 1558 nepřipomíná se Hájek v dějepisných památkách university Pražské, z čehož se dá souditi, že roku toho opustil universitu, chtěje se nepochybně oženiti, nebyly-li mimo to vystoupení toho příčinou studie jeho lékařské a práce literární, na ten čas zejména minuce a překlad herbáře Mathiolova. Na tentýž rok 1558 vydal minuci, v níž zachoval mimo obyčej dosavadní tento pořádek: „nejprvé jsem — jak praví sám — některé časy příhodné k hospodářství vybral, a je svými karaktery poznamenal, kteřížto časové prvé nikdá od žádného vyhledání a v minucích položeny nebývali; druhé aspektův všech jsem zanechal, jakož nevelmi a zcela nic lidu obecnému při minuci potřebných. Nebo ani všecky, kteréž mnohdykrátě jednoho dne se sejdou, ani s jakým gruntem, klásti se mohou. Častokrát sběhne se několik jednoho dne a v minuci nepoloží než jeden aneb žádného.“ Už vynechání aspektů v této minuci, třeba by se snad mnohému nepatrným býti vidělo, svědčí nemálo o tom, že Hájek byl ducha osvíceného a samostatného. Avšak bohužel nesnesl věk jeho takových novot rozumných, neboť v minucích na r. 1564, 1565 a j. opět aspekty jako prvé kladl, nepochybně za tou příčinou, pro kterou i za našich dnů hvězdáři budoucí počasí do svých kalendářů kladou, ano by jich sice mezi lidmi neodbyli ²⁾). R. 1560 vydal Hájek „Výklady na prorocství turecké“ (v 8ce) a roku příštího mimo minuci „Aphorismi Metoposcopici,“ jichž sepisováním se byl zanášel už před šesti lety za pobytu svého ve Vlaších, a které nyní věnoval císaři a králi Ferdinandu I. Nejdůležitější však všech předešlých spisů jest bez odporu s nemalými obtížemi dokončený překlad herbáře Ondřeje Mathiola, jež vydal roku 1562, a na němž *poprvé* se podepsal „doktor,“ ačkoliv známo není, kde a kdy hodnosti té dosáhl. Učený muž tento, chtěje i důkladné známosti v měřictví k prospěchu vlasti své vynaložiti, začal pomocí několika bývalých svých žákův některé krajiny blíže Prahy vyměřovati a na papír rejsovati, maje za to, že nákladnou sice avšak velmi důležitou práci tuto král sám podporovati bude. Když však shledal, že tento, ačkoliv o předložených mu mapách velmi pochvalně se pronesl, peněžité podpory mu poskytnouti úmysl nemá, upustil r. 1563 od mapování a oddal se úplně lékařství a spisovatelství. Na r. 1564 vydal opět minuci, téhož roku přeložil učený spis Vavřince Grylla „O sladké a hořké chuti,“ který značně opravil, a vydal „*Astrologia antiqua. Fragmentum astrologicum, incerto autore, in quo praeter caetera, aliquot exemplis ostenditur, quomodo medicatio astrologicam rationem fit accommodanda. Liber regum*

¹⁾ Psána v koleji Karlově dne 9. dubna r. 1557, vytištěná u Jiřka Melantricha v Praze.

²⁾ Srovnej Palackého „O pranostikách a kalendářích“ v musejníku z r. 1829.

de significationibus planetarum in duodecim domiciliis coeli, et de natura duodecim signorum zodiaci. Liber Hermetis centum aphorismorum cum commentationibus Thaddaei H. ab H. D(octoris).“ Na druhé straně prvního listu dal vytisknouti: „Cum gratia et privilegio ad decennium D. Thaddeo concessa,“ z čehož patrně, že měl Hájek privilej na vydávání svých spisů, jak už v minuci k témuž r. 1564 šířeji byl položil ¹⁾).

Knihu tuto věnoval „Illustribus ac generosis dominis, domino Aloisio et Casparo, comitibus Lodroni etc.“ a praví v přípisu, že tato tři pojednání vypsál ze starého jakéhosi rukopisu, který se nalezal v koleji Karla IV. v Praze a v němž mimo ně i jiné zápisky byly. Jelikož spisovatel nikde podepsán nebyl, má prý Hájek za to, že pojednání ta jsou pouhé výpisky ze starších jakýchsi rukopisů, zejména však „ex autore Sphaericae,“ od kterého už 344 roků uplynulo ²⁾). Dále praví, že k prvnímu úryvku astrologickému přidal jiný „Liber regum . . .“ z čehož prý vysvitá, že kniha ta, to jest učení které obsahovala, bylo někdy tak vážené, že mu „královské učení“ říkali, aneb snad i proto, že se tehdy i králové mathematice učili, kdežto teď přešla prý věda ta na chudé a na školáky. Co se týče třetího pojednání „Aphorismi Hermetis . . .“ tož prý ani neví, kdo Hermes ten byl, snad Arab, snad Saracen ³⁾).

Z celého toho patrně, že rukopis, z něhož Hájek troje toto pojednání vypsál, patřil do domácí knihovny profesorů v koleji Karlově bydlících, kteří ho při čtení svém používali. „Fragmentum astrologicum“ jest skutečně výtah ze spisu Jana de Sacro Bosco, o kterém jsem u Martina z Lenčice šířeji pojednal, jen že se v tomto Hájkem uveřejněném úryvku běře zvláštní obled na význam, jaký se oběžnicím a znamením nebeským připisoval v lékařství. Tak na př. rozdělují se znamení nebeská na mužská a ženská. Mužská prý jsou: Skopec, Blíženci, Lev, Váhy, Střelec a Vodař, a ženská: Býk, Rak, Panna, Štír, Kozorožec a Ryby, které panují nad rozličnými částmi těla, jako na př. Skopec vládne hlavou a obličejem, Býk krkem a chřtánem, Blíženci ramenama, pažďím a rukama atd. Dále rozděluje nebe na 12 domů, každý dům má svou oběžnici, která prý přecházejí může z jednoho domu do druhého, avšak jsouc ve svém největší má moc. Na to uvádí něco málo o zatmění měsíce a o aspektech.

V „liber regum“ vypisuje, co znamená každá oběžnice v jednotlivých domech nebeských, a „liber Hermetis“ obsahuje 100 pouček obledně znamení nebeských, které Hájek vykládá. Na př. v 5. poučce se praví: Nelze hvězdoslovci souditi o rozličném spojení a sloučení významů hvězd, nepoznal-li prvé jich přátelství a nepřítelství. Přítelství jejich a nepřítelství jest trojí: předně ohledně přirozenosti, za druhé ohledně

¹⁾ V minuci té praví: „Toto se dává na vědomí všem impressorům a knihařům, že jest mně doktorovi Tadeášovi J. M. C. milostivé privilegium a obdarování dáti ráčil, aby žádný impressor a knihař nikdež mých minucí a pranostik v jakémž by koli jazyku vydány byly, aneb cožby koli jiného ode mne a mou prací vydáno aneb přeloženo bylo, bez mé vůle a bez mého vědomí netiskl a neprodával, jedině ten, kterémuž bych já takovou mou práci k vytistění dal.“ (Viz v Musejníku na r. 1862. Dr. Hanuše: Písemnictvo české hvězdoslovné).

²⁾ Mám za to, že tento „autor Sphaericae“ nebyl jiný než Joannes de Sacro Bosco (srovnej počátek tohoto spisu).

³⁾ Hermes jmenoval se též jakýs hvězdář, který prý předpovídal potopu světa (Tomek dějepis univ. Praž. str. 100).

domů a za třetí ohledně aspektů; což vykládá Hájek takto: Přátelství a nepřátelství dá se pěkně porovnat s léky, neboť jako jest věci nejněsnadnější, aby se v jediný lék rozličné jiné daly, tak aby lék ten náležitě účinkoval: tak se ne pouze na jednu oběžnici ohled bráti má, nýbrž i na jiné, které účinky první buď podporují, buď jim jsou na odpor. Tak prý každý lékař věděti má, že přátelé Hladoleta jsou: Kralomoc, Slunce, Měsíc a Dobropán, jeho nepřátelé však: Smrtonoš a Krasopán, a t. p. uvádí přátele a nepřátele každé oběžnice.

Na r. 1565 vydal ještě Hájek minuci v Praze, roku však příštího odebral se co lékař k vojsku ležícímu v Uhřích táborech proti Turkům, a zdržoval se na podzim téhož roku u Rábu, jak o tom svědčí jeho minuce na r. 1567, ku které psal přípis dne 9. října r. 1566 před Rábem. Vojsku, zejména plukům českým, věnoval Hájek síly své po několik roků, zdržuje se s nimi brzy zde brzy onde, jak poznati lze z jeho minucí, z nichž jednu na rok 1568 psal ve Vídni, a jinou na rok 1570 v Prešpurce ¹⁾. Za nemalé zásluby, jichž si Hájek ve vojště získal, povýšil jej zemský sněm v Praze r. 1571 do stavu rytířského, a jmenoval jej spolu protometikem království Českého. Avšak i císař tehdejší Maximilian II., váže si dovednosti jeho lékařské, a uznáváje blahodárné působení jeho za minulých let, jmenoval jej r. 1572 osobním svým lékařem a ctil jej, jak naň slušelo, poctivě a slavně. Od toho času žil Hájek po několik roků větším dílem ve Vídni u dvora císařského. Slávu však, jaká daleko za hranicemi vlasti jeho o něm šla, tak že mezi první hvězdáře svého věku počten byl, přinesla mu (necht tak dím) nová hvězda, která se koncem r. 1572 objevila v souhvězdí Kasiopeji. Náhlé, nikým netušené objevení se této hvězdy vzbudilo pozornost všech snad hvězdářů; ono bylo sice příčinou, že (dle jednotlivých soudů o ní) veliký poznal se pokrok ve hvězdářství za 140 roků od doby Peurbachovy, avšak neméně seznati nám lze z úsudků nejrozmanitějších onu všeobecnou anarchii hvězdářství té doby, onu nicotu starých základů bez všeliké člankovitosti, ony doměnky i učených jinak mužů sobě zcela odporující, vůbec ony veškeré bludy tehdejších scholastiků a hrubé omyly školy peripatetické, která učila, že kruhy, v nichž se oběžnice pohybují, jsou *pevné*, že komety jsou výpary, bližší země nežli měsíc a p. Hájek napsal už dne 8. dubna r. 1573, trvaje ve Vídni, krátký spis (3½ listu) o této hvězdě, nazvav jej: „De investigatione loci novae stellae in zodiaco secundum longitudinem ex unica ipsius meridiana altitudine, et observationis tempore. Geometrica deductio Th. ab Hayek . . . ad Bartholomeum Reisa-

¹⁾ Palacký „O pranostikách“ v Musejníku z roku 1829. — V minuci na r. 1568 uvádí „Proroční předpovědění našeho někdy krajana místra Křišťána,“ načež praví: „To pak pán Bůh proto činiti ráčí, aby žádný nedoufal v rodiče a předky své. Bude-li zajisté kdo hulvátém, moudrost otcova jemu neprospěje, a v otcově moudrosti, jako sic v skutku, dědicem nebude a nebývá žádný, než zůstane věčně troupem a jako asinus portans misteria. Aby se pak jak chtěl chlubil a honosil rodem, statečností a urozeností předkův svých: nenásleduje-li šlepci předkův svých, bývá jemu více k hanbě nežli k jaké pochvale. A v pravdě, že se to téměř při všech nás nachází, že mi velmi pyšně se honosíme našich předkův ctností, šlechtěností, udatností a říkáme: toho dovedli předkové naši, toto nám pozůstavili, tento dobrý řád ustanovili a t. d. Co po nás řeknou potomci naši, staráme-li my se o to?“ (Musejník z r. 1862, Dr. Hanuš „Písemnictvo české hvězdoalovné“.)

cherum;* avšak hlavní o ní pojednání, důkladné i učené, v němž i toto předběžné stručně opakuje, nazval:

„Dialéxis de novae et prius incognitae stellae inusitatae magnitudinis et splendissimi luminis apparitione, et de ejusdem stellae vero loco constituendo. (Adjuncta est ibidem ratio investigandae parallaxeos cujusque phaenomeni, ejusque a centro terrae distantia, meteorologicam doctrinam mirifice illustrans: nunc primum conscripta et edita).“ Tisťeno ve Frankobrodě r. 1574.

Důkladný a důležitý spis tento připsal císaři Maximilianovi II., nejmilostivějšímu pánu svému, a uvádí v připsu tom některé výňatky z vlastního života, zejména čím se zanášel ve Vídni asi před 25 roky, a jak u kolegů vzbuzoval dobrovolnými přednáškami lásku k mathematice, jakž jsem to byl dříve už pověděl. K práci této odhodlal prý se za několika příčinami, a sice nejprve přemýšleje sám o hvězdě té napadaly mu zvláštní myšlénky o ní a o tělesích nebeských vůbec, pak se mu nezdály rozličné spisy o úkazu tom býti dosti dobré, jelikož úsudky v nich pronešené velkým dílem odporovaly pravdě ano i pravdě podobnosti, a konečně nemohl více odolati žádosti ctěných přátel svých, kteří naň i často prosbu vznášeli, aby o hvězdě té mínění své uveřejnil ¹⁾. Jaksi na důkaz příčiny poslední vrátil hned za tímto připsem dva dopisy, a sice první Jana Cratona de Crafftheim, císařského lékaře, který snažně Hájka žádá, aby se o hvězdě té veřejně pronesl, a druhý Hieronyma Munnozia, profesora řeči hebrejské a matematiky na akademii ve Valencii, poslaný Bartoloměji Reisacheru, kterého žádá, aby Hájka přiměl k brzkému uveřejnění mínění svého o nové hvězdě.

Tuto „Dialexis“ rozdělil Hájek na 15 hlav, kteréž po pořadě už za tou příčinou ve výtahu uvádím, aby soudný čtenář stopovati mohl úsudek o spisu tomto, vyneseny Tychonem de Brahe, ježž dále podávám.

V 1. hlavě vypravuje Hájek, že ona nová hvězda se objevila v souhvězdí Kasiopeje na počátku listopádu r. 1574; on prý ji spatřil teprv před vánočními svátky. Souhvězdí Kasiopeje přikládá v obraze ²⁾, na kterém jsou naznačeny hvězdy od 1. do 13.; nová hvězda (nakreslená na sedle trůnu) měla takové místo, že se třemi jinými, totiž se 4tou, 2hou a 12tou tvořila lichoběžník. Hájek určil odlehlost nové této hvězdy od uvedených a shledal, že

	od 4té vzdálena jest 4 stupně 51 minut	
„ 12té	„ „ 5 stupňů 15 „	
„ 2hé	„ „ 7 „ 47 „	a mimo to že
4té „ 2hé	„ „ 4 stupně 36 „	
2há „ 12té	„ „ 4 „ 55 „	a
4té „ 12té	„ „ 6 stupňů 14 „	

Konečně určil její vzdálenost od Malého Medvěda na 25 stupňů 30 minut, kteráž udání už proto prý pokládá za určitější jiných, jelikož mu u vypočtění nápomocným byl doktor Pavel Fabricius, cís. matematik, a jelikož se udání ta málo liší od vypočtění

¹⁾ Přips ten jest psán ve Vídni dne 9. dubna r. 1574.

²⁾ Obraz ten představuje ženu s korunou, sedící na trůně, o nějž se pravou rukou podpírá, držíc v levé větev palmovou.

prof. Munnozia, jak jej byl tento ve španělském spise svém o téže hvězdě uvedl ¹⁾. Jestli prý jiní jinak vzdálenosti tyto vypočítali, nemalou toho vinu nese Ptolemeus a Alfons, v jejichž spisech mnoho chyb se nalezá, buď od spisovatelů samých nadělaných, buď takových, které v tak dráhném čase tolikerým opisováním se tam vloudily. Dále podotýká, že neuveřejňuje vypočtění tato za tou příčinou, aby jiné hvězdáře chtěl snad zahanbiti, nýbrž pouze proto „quam veritatis patefaciendae causa, quae omnibus grata esse debet, et omni autoritate et amicitia potior.“ Jaké barvy nová hvězda byla, nic určitého o ní říci nelze, poněvadž záleží tato větším dílem na vzduchu, na výparech, na nástrojích, jimiž byla pozorována, a jiných věcech nahodilých, které se každého dne mění, tak že se jednomu zdá, že bledne, jinému, že se jako zlatá leskne, tomu, že se co jiskra kmitá, onomu, že má kolo a p. Nemůže však toho pochopiti, jak ji někteří „pingant et fingant“ v podobě hrozná, jakoby šípy poseta byla; zcela nekřesťansky se mu však býti vidí, že jí mnozí připisují jakýchsi zvláštních sil a účinků, jakoby na posměch veškeré vzdělanosti a osvětě.)

V 2. hlavě vyvrací důmyslně mínění Hanibala Raymunda z Verony, který o hvězdě té ve spise svém tvrdil, že není nová, nýbrž že jest to 11tá v souhvězdí Kasiopeji, která dle Hájka 1 stupeň a 24 minut od nové vzdálena byla. Podobně dokazuje, že jest na omylu i Kornel Frankipán, který též za to měl, že ona hvězda není nová, nýbrž stará a sice též 11tá, jen že prý se as o 2 stupně pomkla na sever a nabyla světlosti. Mimo to vyvrací šmahem mínění všech hvězdářů (jmen jejich neuváděje), kteří ve spisech svých dokazovali, že nová ona hvězda jest kometa, jako i těch, kteří měli za to, že byla sice už zde od prvopočátku, avšak že ji nebylo viděti (jelikož prý nebyla ještě dospělá), odvolávajíce se při tom na Aristotela a písmo svaté ²⁾.

V 3. hlavě dokazuje Hájek, že ona hvězda jest skutečně nová a zcela dle zákonů přírody v étheru vzniklá, klada zvláštní váhu na tyto dva důvody: 1) Ani starší ani novější hvězdáři, jimž ani nepatrná hvězda 11tá v souhvězdí Kasiopeji neušla, nezmiňují se o této, jakž by zajisté byli učinili, kdyby ji tam byli spatřili, jelikož jest jasnější všech hvězd v onom souhvězdí. 2) Všechny hvězdy v oněch končinách podržují světlost svou, jaká jim zpočátku tvůrcem dána byla, ji nikterak neměnice. Tato hvězda ale trati patrně na světlosti, a dá se souditi, že brzy zanikne, nenáleží tedy mezi známé hvězdy staré.

Ve 4. hlavě dokazuje, že komety i hvězdy „in aetherea quam in elementari regione“ vzniknouti mohou, odvolávaje se na výroky Anaxagora, Demokrita, Hipparcha, který prý také novou hvězdu a nikoliv kometu objevil, Seneku a j., z nichž prý dá se tento syllogismus položiti: Žádné těleso nebeské, jsoucí země bližší nežli měsíc, nepohybuje se rychleji nežli tento; mnohé komety pohybují se však rychleji nežli měsíc: tedy mnohé komety nejsou země bližší, nýbrž od ní vzdálenější nežli měsíc, to jest, ony jsou étherické.

1) Nicméně však počítal Hájek tyto vzdálenosti později znova, jak dále u soudu Tychoňova uvedeno.

2) Zejména tak napsal o nové té hvězdě uvedený už doktor Bartoloměj Reisacher, který sice tvrdil, že náleží do osmé sféry, aby však i Aristotelovi i svatému písmu vyhověl, podotknul, že už dávno jí zde bylo, jenom že byla *temná*. Sám La Place se podobně ještě po dvou stoletích o některých hvězdách vyslovil.

V 5. hlavě dokazuje na základě hlavy předešlé, že nová ona hvězda není země bližší nežli měsíc, nýbrž že náleží do sféry stálic, a trpkými slovy kárá Ondřeje Nolthe ¹⁾, že v německém spise svém ji považuje za kometu, udává vzdálenost její od středu země pouze na 19 poloměrů zemských.

V 6. hlavě ukazuje, jak pomocí sférické trigonometrie vypočítati lze parallaxi této nové hvězdy ze dvou známých výšek poledníku.

V 7. hlavě učí, jak určití lze parallaxi a vzdálenost od středu země takových těles nebeských, které pouze na krátký čas se objevují, a jak on sám vypočítává parallaxi výjevů nebeských, které se nacházejí mezi pólem a vrcholem čili na místě „primi positus“, jak jsou-li ve vrcholu („secundi positus“), nebo na druhé straně vrchole („tertii positus“) a t. d., což prý každý si vypočítati může, jak daleko mu libo, a chtěl-li by kdo více se o tom dočísti, nechť nahlédne v „*Épitome Regionontani lib. 5. cap, 23*“ nebo v Koprníka „*lib. 4. cap. 24.*“

V 8. hlavě vysvětluje tabulky parallaxe bera za základ udání slavného Koprníka, který čtvrtím měsíce vykázal nejmenší vzdálenost od středu země na 52 poloměrů 17 minut, a největší na 68 poloměrů 21 minut, pak novému měsíci 55 poloměrů 8 minut, a plnému 65½ poloměru.

V 9. hlavě uvádí, jak se určí parallaxe a vzdálenost od středu země tělesa nebeského, které nad obzorem se objevíc poznenáhla pod obzor se ztrácí.

V 10. hlavě učí, jak se vypočítává skutečné odklonění jakéhosi tělesa nebeského, jak jeho šíř a jak pravé místo jeho ve zvěrokruhu.

V 11. hlavě určil odklonění nové hvězdy na 61 stup. 52 min., šíř na 53 stup. 55 min., a délku na 36 stup. 51 min. od rovnodenní jarního, což velmi učeně dokazuje sferickou trigonometrií odvolává se na udání Regiomontana a Koprníka.

V 12. hlavě vypočítává totéž bez pomoci trojúhelníků sférických.

V 13. hlavě určuje šíř a délku nové hvězdy ze vzdálenosti její od sousedních hvězd a ze známé šíři a délky těchto.

V 14. hlavě pojednává o tom, co hvězda tato nová vyznamenává. Není žádného člověka, praví Hájek, který by rád slyšel o neštěstí a věcech zlých, jež ho polkati mají, a které nebe mu přistrojilo; neboť všichni nejvíce k tomu nakloneni jsme, abychom vše k dobrému svému vykládali. Ano taková jest už nyní převrácenost lidí, že nelze říci nic tak mírně, nábožně a křesťansky, aby to zlomyslným vykládáním nebylo překrucováno, ano nelze nyní ani sebe mírnější a výbornější napomenutí dáti, ani sebe lepší soud o budoucnosti, opatřený případy a příklady z dob minulých, pronéstí, aby nrazení citlivůstkáři, které zlé svědomí bičuje, nekřičeli, ani jsou tepáni, že se na nich velezrada páše. Mnozí prý se ho tázali, ne snad na místo, vzdálenost a p. oné hvězdy, nýbrž na její význam. On však že se podrobuje ve všem vůli boží, a nerozumní hvězdo-pravci neměli by klidný lid nesmyslnými báchorkami děsiti. Jestli by však přece ona hvězda něco vyznačovala, mohla by to býti jen rozličná poučení, jako: aby králové, knížata a úřadové zemští si hleděli svých povinností, aby soudili spravedlivě zjednáva-

¹⁾ Tento jinak dovedný matematik z Eimbecku věnoval svůj naskrz chybný spis učenému hraběti Filipovi Hessenskému, začož jej Tycho de Brahe ve svých „*Instauratae astronomiae progymnasmata*“ nevalně chválí.

jíce mír a poklid lidu, aby nesoudili o věcech božských lhostějně, a tím aby si zasloužili oné palmy, s kterou se Kasiopeja, držíc ji v levé ruce, obyčejně představuje Kasiopeja byla prý, jak bájesloví učí, žena Cefeia, krále Aethiopského, krásnější všech žen svého času, tak že se měla za lepší nežli Nereidky vily. Tímto však vynášením krásy své upadla u těchto v nemilost, a nepochybně by ji byly zničily, kdyby udatností a odvahou Perseovou nebyla se dostala do nebe. Když však i zde svou krásou pychala, byla dolů svržena mezi hvězdy ¹⁾. Vrátil se opět k významu nové hvězdy praví Hájek dále: Mnozí, předpovídajíce z této hvězdy mor, válku, hlad a nevíím co vše jiného, určují spolu i čas, kdy se to vše stane, jakoby byli při poradách bohů, aneb jako by pouze jim nebe otevřeno bylo. Pak ve svém výkladu nabromadí vše, co už kdy před nimi o významu komet trpkého a neštěstí věšticího uveřejněno a pověděno bylo: a čím nestydatěji který z nich si to vymyslí, a nevíím ani jakých hieroglyfů k tomu přílže, tím za učenějšího a moudřejšího znatele budoucích věcí a vykladače tajností jinak nevyzpytných mním a považován jest. Avšak tlachanice baví pouze zpukřelé mozky jako nestvůry v malbě. Na to uvádí dva příklady z dějepisu, které, jelikož náležejí minulosti, mohly by se prý považovati za následek hvězd, jež se tehda objevily, totiž první hvězda r. 393, již prý následoval vpád Gothův do Vlach, ztroskotání Říma a p., a druhá r. 1315 a 1316, která v zápětí měla tuhou rozepři o volbu císaře po smrti Jindřicha sedmého, zpouru v Benátkách a p. . . . Chci však, končí Hájek, z úmyslu srážeti od sbírání a opakování podobných událostí.

V 15. hlavě uvádí, co se nábožně o této nové hvězdě říci dá, a jaký užitek přináší pozorování nebeských těles vůbec. Jest to pouhé rozjímání se stanoviska nábožensko-filosofického, v kterém se snaží rozřešiti otázku, zdalíž Bůh stvořil onu novou hvězdu pouhým slovem aneb z nějaké látky, ačkoliv konečně za to má, že u Boha i jedno i druhé možno.

K téže „Dialexis“ připojil Hájek „Appendix contra Raimundum et Theodorum Graminaeum,“ kteří bratři vydali též pojednání o této hvězdě, avšak tvrdili, že to byla kometa. Hájek vyvracuje mínění jejich krátce ale rázně. Po tom uvádí, že hvězdu onu pozoroval po 14 měsíců, až v lednu r. 1574 pro nastalé mlhy více ji neviděl. Co prý teď řeknou oni hvězdáři, kteří měli onu *hvězdu za starou!*? — ptá se Hájek se sebevědomím. — Na to podává pojednání o téže hvězdě od Pavla Fabricia, doktora lékařství a cis. matematika, a od Kornela Gemmy, prof. lékařství v Lovanium, mimo úsudek Regiomontana „De Cometa qui anno MDXXXII apparuit“ spracovaný od Jana Vogelina, matematika Vídenského. — Práce Hájkova došla zaslouženého uznání v učeném světě, jak o tom svědčí dopis prof. Kornela Gemmy, psaný dne 19. července roku 1574, a jiný doktora Paula Fabricia, které oba ke knize Hájkově jsou přivázány.

¹⁾ Dle jiných bájeslovců byla Kasiopeja pyšna na krásu své dcery Andromedy, již krásnější mínila Nereidek. Tyto si na ní postěžovali u děda Neptuna, který vyslal nestvůru Ceta, aby znepokojoval pobřeží zemí Cefeových. Nešťastný Cefeus požádav orakulum za radu musil Cetovi za obět jedinou svou dceru Andromedu na skálu přikovati. Avšak ještě v čas vysvobodil ji Perseus. — Jak známo, nalezá se souhvězdí „Cefeus“ nad souhvězdím „Drak,“ nad Cefeem leží souhvězdí „Kasiopeja“ v mlčnici v levo od poledníku, od této jižně „Andromeda,“ a vedle ní v pravo od poledníku „Perseus.“

Jelikož nám na tom záležitosti musí, abychom poznali, jak soudili o Hájkovi a vědomostech jeho hvězdářských v kruzích učených, uvádím v stručném výtahu soud muže času toho nad všechny jiné oprávněnějšího a věci těch znalejšího, totiž soud Tychona de Brahe, který o Hájkovi zaznamenal ve svých „Astronomiae instauratae progymnas-mata“ (str. 505—528) jak následuje:

Doktor Tadeáš Hájek „vir tam virtute quam doctrinarum excellentia praestantissimus“ napsal „Dialexis“ v 15 hlavách. K těmto však později sedm hlav přidal, v předešlých sem tam něco vylepšil, a takto opravenou a rozmnoženou „Dialexis“ mně, příteli svému, zaslal. Poněvadž doposud ona zlepšená a zvětšená „Dialexis“ tiskem nevyšla, a Hájek mně k tomu zvláštním listem oprávnil, podávám v následující úvaze i některé věci z onoho *rukopisu* Hájkova, porovnávaje spolu udání jeho s vlastními . . . Na to posuzuje Tycho spis Hájkův hlavu za hlavu.

K 1. hlavě dokládá, že Hájek určil vzdálenost nové hvězdy od 12té, 2hé, 4té atd. v souhvězdí Kasiopeji lépe nežli kdo jiný, jelikož se jeho a Tychonovo vypočtení nepatrně od sebe liší, neboť prý udává

	H á j e k	a	T y c h o
vzdálenost nové hvězdy od 12té na 5°15'			5°19'
„ „ „ 2hé „ 7°47'			7°50 $\frac{1}{2}$ '
„ „ „ 4té 5°15'			5°21'
„ „ „ 11té 1°26'			1°31'
„ 12té „ „ 2hé „ 4°57'			4°59'
„ 12té „ „ 4té „ 6°14'			6°12 $\frac{1}{2}$ '
„ 2hé „ „ 4té „ 4°42'			4°40'
„ 11té „ „ 12té „ 4°46'			4°44'
„ 11té „ „ 4té „ 3°40'			3°35'

(Při tom podotknouti sluší, že oba po vypočtení těchto vzdáleností tvrdí, že se na rozdíl 3 až 5 minut žádného ohledu bráti nemůže; tabulky tyto liší se však nejvýše o 6 minut.)

O 2. hlavě pronáší se Tycho, že se docela shoduje s náhledem Hájkovým, že hvězda ta nebyla ani stará ani kometa.

V 3. hlavě jest Tycho jedné mysli s Hájkem i co do místa, i co do druhu, velikosti, proměny a kmitu oné hvězdy.

V 4. hlavě souhlasí úplně s Hájkem tvrdícím, že i hvězdy i komety mohou vznikat „in aetherea quam elementari regione,“ jakož i v tom prý Hájek „rectissime censit,“ že hvězdu Hypparchovu nepovažoval za kometu, nýbrž za novou jakousi hvězdu. Tycho se s Hájkem v tom pouze neshoduje, kde tento odvolává se na Aristotela tvrdí, že komety, které se pohybují rychleji nežli měsíc, jsou blíže země, a které pozvolněji, dále od ní než tento, jelikož prý se komety mohou zvláštní pohybovati rychlostí ve směru rozličném, pouze jim vlastním ¹⁾).

¹⁾ O Aristotelovi pronáší se Tycho na str. 512 takto: „Aristoteleae argumentationes etsi eatis spinosae et plausibiles sint, tamen conjecturae potius opinabili innituntur, quam certae experientiae aut e competentibus observationibus deductae demonstrationi geometricae, ideoque apud eos, qui id quod revera est, non quod esse putatur, scrutantur, approbationem non merentur.“

K 5. hlavě přidává Tycho opravení, jaké mu byl Hájek zaslal, a souhlasí úplně se syllogismem tam uvedeným, totiž: Žádné těleso nebeské, které nemá buď žádné, buď má menší parallaxi než měsíc, nemůže se nikdy pohybovat v končině elementární, nýbrž v étherické; nová hvězda nemá parallaxe: tedy není v elementární, nýbrž v étherické končině. Nepatrné některé chyby, jichž Hájek v opravě té vylepšiti pozapoměl, připisuje Tycho spíše nedůkladnosti nástrojů nežli nedopatření.

K 6. hlavě podotýká Tycho, že ji Hájek v oné opravě zcela vypustil, jelikož se zakládala na predešlé, že však přidal některé úlohy, podané Tomášem Diggeseem, Angličanem z Kentu, horlivým stoupencem Koprnikovým, které velmi dovedně rozřešil i na základě, že se země *netočí*, i na novém, že se *točí* kolem své osy¹⁾. Na to zmiňuje se Tycho teprv o hlavě 10. několika pouze slovy všeobecnými a posuzuje

11. hlavu, kterou Hájek v opravě naznačil 19tou s názvem: Quomodo verus locus Novae stellae in zodiaco secundum longitudinem et latitudinem inveniatur? Tycho chválí vypočtení Hájkovo, ano se valně nelíší od toho, jaké sám podal r. 1573 ve spisu „De nova et nullius aevi memoria prius visa stella anno 1572 conspecta,“ neboť Hájek určil odklonění její na $61^{\circ} 52'$, šíř na $53^{\circ} 55'$ a Tycho odklonění na $61^{\circ} 58'$ a šíř na $53^{\circ} 56'$.

V 12. hlavě nejsou některé důvody dosti jasné, v 13. hlavě však byl prý Hájek šťastnější.

O hlavě 14. a 15. ničehož prý nepoloží, jelikož jsou tam důměnky astrologické a on pouze o mathematických důvodech pověditi chtěl; nicméně prý však i tato pojednání „a Thaddaeo satis plausibiliter et pie circa hoc negotium, conjectura quoque probabili, allata sunt.“

A chceme-li povšechný soud Tychonův o „Dialexis“ Hájkově poznati, přečteme si, co napsal v druhé knize „De mundi aetherei recentioribus phaenomenis“ (str. 320), totiž: „Inter omnes, qui de Nova stella anno 1572 conspecta aliquid in medium protulerunt, facile palmam obtinuit clarissimus et eruditissimus vir Thaddaeus Hayecius ab Hayk aulae caesaris medicus. Nemo enim de ea diligentius et locupletius scripsit, nemo etiam rectius (quod tamen circa aliorum offensionem dictum velim) et scopo propius, ejus apparentias demonstravit.“ Úsudek tento zdá se mi býti tím důležitější a závažnější, poněvadž mimo už uvedené psali o oné nové hvězdě: hrabě Filip Hessenský, důvtipný znatel těles nebeských, příznivec Tychonův; profesor Peucer, hvězdář ve Wittenberku; Appian; Pavel Heinzl, učený purkmistr v Augsburce a přítel Tychonův; farář Maestlin, později učitel Kepplerův, Cyprian Lvovický z Lvovic, Tomáš Diggeseus, František Valesius, Šponěl, a j., kterých práce vesměs Tycho posoudil ve svých „progymnasmata,“ a všech těchto cení práci Hájkovu výše.

Hájek vykládaje učeným současníkům na základě pouček Koprnikových mínění své o novém onom úkazu nebeském, nezapoměl při tom na své krajany hledě je kde

¹⁾ Tycho se o tomto zmiňuje na jiném místě téže knihy, totiž na str. 663, kdež chválí Hájka velmi, tvrdě, že mnohé úkazy na nebi mnohem snadněji a jasněji vysvětluje na základě, že se *země točí*. Avšak lze z toho též poznati, že Tycho nebyl všude náhledu Koprnikova, neboť praví: „Verum ut dicam, id quod res ipsa expostulat, ista et similia saltem in speculatione atque demonstratione rite se habent: in ipsa vero practicatione non item“ (str. 672).

možná poučiti a vzdělati, neboť ještě téhož r. 1574 vydal „Tabule dlouhosti dne a noci, východu, poledne i západu k spravování orloje obojího celého i polovičního (v Praze fol.). R. 1575 přijel císař Maxmilian opět jednou do Prahy na sněm, kde k žádosti jeho stavové přijali syna Rudolfa za krále Českého. Na podzim téhož roku odebral se Rudolf s otcem a celým dvorem svým do Řezna, aby korunován byl na císaře Německého, a Hájek co osobní lékař císaře Maxmiliana byl v jeho průvodu. K slavnosti této dostavil se i Tycho de Brahe cestuje tehdá po Německu, a znaje Hájka už dle jména brzy se s ním osobně seznámil a po málo dnech ve vroucné přátelství s ním vešel. Při této příležitosti doručil Hájek Tychonovi svou opravenou a rozmnoženou „Dialexis“, o které Tycho uvedený prvě soud později vynesl, a prožil s učeným Dánem tak milých a šťastných dob, že ještě po dvaceti letech s mladistvým zápalem si jich zpomínal. Po smrti císaře Maxmiliana (12. října 1576) jmenován byl osobním lékařem císaře Rudolfa II., od kterého času byl domovem v Praze.

„Dialexis“ získala Hájkovi mimo slavné jméno mnoho ctitelů a přátel, avšak i takových nescházelo, kteří, pravdy v spise tom pronešené nemohouce snést, a přísným ač spravedlivým úsudkem jeho majíce se za uraženy, veřejně, nejprvé proti jeho náhledům, pak i jeho osobnosti se dotýkajíce, brojili, a ve spisech svých ho tupili. Nejdřejší z těchto byl Hanibal Raymund z Verony, jehož chybné náhledy o nové hvězdě Hájek v „Dialexis“ důkladně byl vyvrátil, který však druhým spiskem v Benátkách tištěným poznovu svá mylná udání zastával a jich vši snažností hájil, neostýchaje se při tom sprostými slovy Hájka se dotýkati. Za odpověď napsal Hájek: „Responsio ad virulentem et maledicum Hanibalis Raymundi Veronae, sub monte Baldo nati, scriptum; quo iterum confirmare nititur, stellam anno LXXII et LXXIII supra sesquimillesimum falsit non novam sed veteram fuisse“ s heslem: „Responde stulto secundum stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur“ a věnoval ji „... Franc. et Domin. Venerios fratres, Aloys. Moccenicum, Aloys. Grandenicum, Liv. Sarnutum, patricios Venetos: eximios doctores, et caeteros arbitros, electos, rogatos et vocatos...“ V předmluvě praví, že odpověď tuto připravoval už v Řezně, kde se mu byla do rukou dostala knížka Raymundova, kterou prý ukázal též Pavlovi Tronovi t. č. řečníku benátskému při dvoře Maxmilianově, jemuž si nemálo stěžoval, že podobný hanopis mohl vyjít v Benátkách... Ačkoliv prý hned na to rukopis tiskárně zaslal, nemohla jej tato otisknouti až teprv nyní (to jest r. 1576). Na to krátce ale jadrně dokazuje Hájek opět, že hvězda v souhvězdí Kasiopeji byla 1. hvězda a nikoli kometa, a 2. že byla nová a nikoliv stará, jak Raymund po druhé byl tvrdil. Tato polemika pobouřila nemálo veškeré přátele Hájkovy, kteří zastávající se učeného svého přítele rozličné epigrammy mu zasílali, v nichž buď Hájka velebí, buď Raymunda nemilosrdně tepou. Epigrammy tyto jsou ke knížce přivázány, a ze všech z nich patrně, jak veliké, nelíčené úcty požíval Hájek doma i za hranicemi. Touto však nebyla hádka ta skoncována, neboť Hanibal Raymund vida se takto odpovědi poraženým vzal útočiště k podvodu, nazvav se v novém spisku proti Hájkovi Zaninus Pelotus a monte Tonali. Přátelé však Hájkovi ve Vlaších zpravili tohoto brzy o změně jména, nehodné muže učeného, načež tento vydal r. 1578 za odpověď: „Spongia contra rimoras et fetuas cucurbitulas Hannibalis Raymundi, Veronae sub monte Baldo nati, in larva Zanini Peloti a monte Tonali“ a věnoval ji týmž učeným Vlachům jako první. V této odpovědi z počátku ostrými dále však více rozmarnými slovy, v něž často mísí šlehavý

vtip, vyvracuje opět a opět bludné mínění Raymundovo, podotýkáje, že se hanebné osočování jeho osoby odsuzuje samo, jelikož se Raymund styděl pravým svým jmenem je stvrditi. V dodatku připomíná, že mu „Dialexis“ ne tak mnoho vážných odpůrců zjednala, jako prý spíše duševních nestvůr odkryla, o kterých by se jinak sotva svět učený byl čeho dověděl. Z těchto prý první místo zaujímá pověstný Hanibal Raymund, pak Theodor Graminaeus, prof. hvězdářství v Kolíně na Rýnu a Vilém Lindanus biskup v Rimmondu ve Španělich, kteří dva poslední proti němu vydali „Aquilo mysticus.“ I těmto slibuje Hájek, že jim odpoví, jak mile se prý zotaví po velikém smutku pro ztrátu své choti¹⁾. Avšak ani po třetím tomto odražení neměl Raymund chuti, pole, na kterém takové hanby ano opovržení došel, vítězovi ponechat, neboť napsal ještě jeden spisek podobného obsahu jako předešlé, a dostal r. 1597 za odpověď: „Thaddaei Hagecii ab Hayek ad secundas insanas cucurbitulas Hannibalis Raymundo-Zani, Itali Verone, sub monte Baldo nati.“ Na několika jen stránkách vyvrátiv Hájek nové některé námitky Raymundem činěné velmi rázně, opovrhne na konci tak nejapným, sprostým protivníkem. Ačkoliv upříti se nedá, že Hájek neladnou tou polemikou nemálo zdržován byl od prací jiných snad nepoměrně důležitějších, nicméně tolik na jisto tvrditi lze, že veškerí oprávnění a praví hvězdáři ve všem všudy s Hájkovými se srovnávali náhledy, jak nemálo tomu nasvědčuje pojednání Tychonovo o témže Raymundovi²⁾. Právě totiž Tycho posoudiv něco práce Raymundovy, že se dále s jeho lichými důvody a převrácenými náhledy obírat nechce, a to tím méně, jelikož už doktor Hájek náležitě ho odbyl. A třeba prý Raymund bludné své výroky zuby nehty hájiti a námitky Hájkovy protivnými spisy vyvrátiti se snažil: přece všemi těmi ničehož jiného nedocílil, než že svou tvrdošijnost, zlomyslnost a zcela chatrnou soudnost s úplnou neznalostí věd hvězdářských veřejně na pranýř vystavil a t. p.³⁾.

Koncem roku 1577 objevila se kometa, a tu byl Hájek opět mezi prvními, kteří učený svět s ní obeznámili, uveřejniv: „Descriptio cometae qui apparuit ano domini MDLXXVII a IX die Novembris usque ad XIII diem Januarii anni LXXVIII (tišt. v Praze r. 1578⁴⁾).

Celá knížka drží 18 listů, úvod k ní psal v distichách Prokop Lupáč, a jest připsána: „Illustrissimo principio ac domino, d. Augusto, electori Saxoniae duci, lantgravio Turingiae, marchioni Misniae. . . Připis psán jest 24. února 1578.

Celé pojednání toto rozdělil Hájek na 4 hlavy.

V 1. hlavě vypravuje, že se ona „caudata stella“ objevila dne 10. listopadu r. 1577 na západním nebi okolo 6té hodiny. Noc ta byla však bouřlivá a mlhavá, teprv k ránu se opět nebe vyjasnilo, a kometu bylo viděti nad obratníkem Kozorožce, a sice ve zna-

¹⁾ Pelzel „Abbildungen der böhm. und mähr. Gelehrten .“ III. d. uvádí, že na spisek „Aquilo mysticus“ odpověděl jiným „Aquilo historicus“, který prý však tiskem nevydal, nýbrž pouze každému z oněch odpůrců po jednom opisu zaslal „po česku“ je odbyv.

²⁾ „Astronomiae instauratae progymnasmata“ str. 720—740.

³⁾ Tamtéž str. 733.

⁴⁾ K tomuto spisu přidána jest odpověď Raymundovi „Spongia

mení zimního slunovratu. Hájek stopoval ji až do 13. ledna r. 1578, a udává místo její každého dne, kterého nebylo nebe zamračeno.

V 2. hlavě mluví o astrologických příčinách této hvězdy praví, že všichni hvězdo-pravci jsou toho mínění, že komety vznikají v oněch končinách, kde pospolu působí Kralomoc, Smrtonoš a Dobropán, tedy v místech horkých, jako v Skopci, ve Lvu a ve Střelci. Hájek však, nechť prý soudí jiní jakkoli, má za to, že jest dosud tajemstvím, kde se komety tvoří, a že nejen velmi nesnadno, nýbrž naprosto jest nemožno, aby se napřed už určilo, kdy u kde se kometa jakás objeví. Jak mile se však kometa ukáže, lze o ní pak souditi, jako o každém jiném tělese nebeském, ano i pomocí fyziky i hvězdářství určití, je-li povahy étherické, nebo elementární, kde má své místo, jak daleko od země, a jaké má vlastnosti.

V 3. hlavě udává její místo „in aëre“ a praví, že byla dne 26. listopadu od středu země osm poloměrů zemských vzdálena.

V 4. hlavě dokazuje, že její místo ve zvěrokruhu bylo dne 26. listopadu v 5 hod. 7 stup. 37 min. v znamení Vodaře, a její šíř 22 stup. 49 min. na sever, a že pozoruje ji v 5 hod. 18 min. opět, byla prý už 10 stup. 45 min. ve Vodaři, a šíř její že měla 28 stup. 29 minut.

V 5. hlavě mluví o významu této komety, a má za to, že by ji následovati mohly rozličné nehody, snad i válka s Turky a j.

O této kometě psali nejedni učenci, a Hájek sám posuzoval mínění o ní Michala Moestlina a Eliseua Roeslina v svém spisku „Epistola ad Martinum Mylium,“ ve kterém (se svého stanoviska dosti mírně) horlí „contra profanas et epicureas quorundam opinionones, qui cometas nihil significare contendunt“ (tišt. v Hořelici r. 1580). Téhož roku 1580 vydal po šesti letech opět český spis s názvem „O některých předešlých znameních nebeských a úkazích v povětrí, a o kometě tohoto roku 1580.“ Tato kniha vyšla tedy dříve nežli podobná latinská s názvem:

„Apodixis physica et mathematica de comotis tum in genere, tum inprimis de eo, qui proxime elapso anno LXXX in confinio ferre Mercurii et Veneris effulsit, et plus minus LXXVI dies duravit“; připsal ji „ad generosum . . . S. Andream Duditium caesaris consiliarium.“

V úvodu spisu toho praví Hájek, že se dosud na školách o kometách jinak vyučuje, nežli jak on za pravé má. Veškerí badatelé po věci té dvojího jsou prý mínění. Jedni totiž nemohou se vybaviti z nejasných pouček Aristotelových, a to zvláště veškeré téměř školy a větší díl učenců, kteří velmi urputně bojují za Aristotela, jako prý současník jeho, jinak výborný filosof Erastus ¹⁾. Jiní opět posuzující Aristotela z jeho filosofie a nikoliv filosofii z Aristotela, používají svobody filosofické a zavrhuji poučky Aristotelovy, majíce za to, že se nic nepravého nemá ano nesmí říci ve filosofii; v čele těchto jest prý jiný jeho současník Marcellus ²⁾. Oba tito učenci bojují za objevení a stanovení pravdy; první hájí Aristotela, druhý však jest proti tomuto, jak dalece však věc ta do-

¹⁾ Tomáš Erastus (vlastně Liber) narodil se v Badenu r. 1523, byl lékařem knížete z Henneberku, později prof. lékařství v Heideberku a konečně prof. morálky v Basileji, kde r. 1584 zemřel.

²⁾ Marcellus „Squarcialupi Plumbiensis“ byl filosof a lékař.

sud pokročila, nelze prý ještě souditi, kdo z nich má úplnou pravdu . . . Co praví Marcellus o kometách, že nevznikly výpary, ani že hoří, zdá se Hájkovi býti pravdě podobno, co však o tom vysvětluje, že komety nejsou žádná znamení zázračná, že se jich není co báti, jelikož prý jsou přátelské a laskavé, že jsou věci zcela přirozené, to nezdá se Hájkovi býti pravdě podobno, poněvadž prý na jednom listu píše, že komety nejsou zázraky, a na jiném připouští, že jsou přece tak dalece zázračné, dokud není nám známa jejich hmota, místo, kde vznikly, příčina jakou se udržují ve vzduchu a proč se lesknou. Avšak ani Erastus ani Marcellus nenapsal co jest vlastně kometa. Hájek prý by o kometě pověděl, že jest to jakési těleso kulaté, světlé, podobné hvězdě, která paprsky své nemá na stranu odvrácenou od slunce, a při tom se pohybuje zvláštním a každá pouze jí vlastním směrem, nepřirozeným sice, avšak vytknutým od Boha, který jí vykázal i místo i čas „ad commonefaciendum et designandum aliquid.“ Erastus naproti tomu hájí zvláště dvě podmínky Aristotelovy, totiž 1. že jest kometa ohnivý meteor, tedy oheň a plamen, a nikoliv hvězda, a 2. že se komety druhdy zdržovaly ve stínu země, kde prý jasněji svítily, čemuž Hájek docela nevěří, dokládaje, že by musily býti někdy se sluncem z konců protivné, jak nikdy býti nemohou. Ve své „Dialexis“ prý dokázal Hájek fysicky i mathematicky, že se komety spíše klásti mají do končin étherických nežli elementárních, což žádným posuzovatelem vyvráceno nebylo, naopak prý mnozí to schvalovali, a zvláště Mikuláš Winckler fysik v Halle ve spisu svém o kometě r. 1577 některé věty doslovně z toho opsal, nerozuměje jim však, nesmyslně vše spletl. Mléčnice není v končině elementární, jak prý Aristoteles mylně uvádí, maje tehdá ovšem, jako všichni před ním, jen nemotorné pojmy o slunci a měsíci, a nevěda mnoho o ostatních hvězdách. A není se čemu diviti, neboť i Scaliger, muž velmi učený nevěděl co říci o parallaxe Cardanově a posmíval se důkazům „o stínu“ největšího mistra Koprníka. Z toho vidíš Duditu, pokračuje Hájek, že nejsem tak neschovívavý, neustupný v domněnkách svých ani tak svářivý, jak někteří se domýšlejí. Miluju pravdu a rád uznám své chyby; ne nerad přisvědčím každému, který věc tu neb onu lépe vykládá, aniž mám za to, že by to byla hanba, kdybych sám sobě říci musil: „chybils, mýlíš se,“ neboť jsem vždy pamětliv slov sv. Augustina: „Contra rationem nemo sanus, contra scripturam nemo christianus, contra ecclesiam nemo pacificus sentit: et contra conscientiam nemo probus quidquam vel dicere vel facere solet“ . . . Avšak promluvíím už o nové kometě. Tato se ukázala, jak jsem byl doslechl, dne 10. října u hlavy Ryby mezi zvěrokruhem a rovníkem (asi 5 stup. v znamení Ryb) . . . Dále uvádí, že ji spatřil teprv 12. října, že byla pohledu temného, „nigra“, jakou zůstala 14 dní a ploužíc se k západu naproti pořádku znamení nebeských vykonala denně asi 4 stupně; počátkem listopadu pohybovala se volněji, tak že Hájek pozoruje ji pilně od 14. listopadu do 6. prosince, určil místo její každý den. Od 6. prosince bylo ji viděti pouze k ránu, paprsky pouštěla na sever. Hájek udává opět její místo v čase tom každého dne až do 16. prosince, kdy se obrátila na poledne ke Krasopani, načež prý několik dní přšelo. Naposledy ji bylo viděti dne 24. prosince, tak že celkem se objevovala asi 76 dní. Porovnávaje kometu tuto s onou r. 1577 shledává Hájek, že se tato pohybovala od západu k východu, onano od východu k západu. Na to určuje Hájek pomocí sférických trojúhelníků dle pouček Koprníkových její parallaxi a místo ve zvěrokruhu Neméně důležitý jest úsudek jeho o hvězdosloví, jak následuje. Chci nyní mluvití, praví Hájek,

o významu této komety, což u nás jest nejposlednější a nejnepatrnější, a jiných však nejdůležitější a nejpřednější. Já nikdy se nescháním po takových významech, ne snad pouze proto, že jest velmi nesnadné pravý význam úkazu nebeského uhodnouti, nýbrž že, podáš-li jakýsi všeobecný úsudek, jak dalece se tento s vědou a s nábožností srovnává, nikterak nevyhovíš oněm protivným sliditelům po věcech budoucích . . . Tak řeší mnozí, jedni, že dosti podivně posuzují věci budoucí pouze bohu vědomé, a druzí, že na každou otázku ihned odpověď najdou; oni se táží na věci, na které se ptáti nesluší, a tito odpovídají na otázky, na které odpovědi není. Tak dalece, bohužel! už to přišlo, že takoví astrologičtí hádači a podvodníci, opovrhující pravým hvězdářstvím, předpovídají celému světu, jednotlivým národům, krajům, městům i jednotlivým a vznešeným osobám nejrozmanitější věci, jakoby radě boha přítomni byli, napomínajíce nás k lepšímu životu, a stále hučíce: Teď bděte! teď pozor dejte! — nač pak? snad na ně nepravé proroky?! Tak ke dni 9. prosince minulého roku napsal nesmyslný jakýs pisálek do svého bezbožného kalendáře — lháře: „Teď Bůh sám se zjeví!“ K čemu ale pro Bůh jsou ty žerty? k čemu to rouhání se Bohu? nezjevuje se nám Bůh každého dne po celý rok? Takové rouhání se Bohu máme my křesťané poslouchati, ano sami býti jeho příčinou? . . . Předpovídání taková jsou pouhé nestvůry, klamy a podvody z vnuknutí satanova! Nejvyšší úřad, který jest ochrancem zákona božího, má upozorněn býti na takové lidi, kteří jalovými, hanebnými lžemi společnost lidskou znepokojí, celou zemi výhrůžkami a strachem naplňují, pravé náboženství nohama šlapou, modloslužebnou pověru zavádějí, a pravé studium náboženství a svatého života buď v epikurism buď v atheism obracejí.

Na to vypravuje Hájek původ kalendářů, které prý se nejprve psaly usnešením církevního sněmu pouze za tím účelem, aby se v nich zasvěcené svátky uveřejňovaly, později teprv přidány jsou k těmto svátkům jména svatých a mučedníků. „A podívejme se,“ pokračuje dále, „jak oni věštcové hanebně přetvořili kalendáře! Vynechavše jmen svatých a jiných státu užitečných věcí, vložili do nich nesmyslné a rouhavé své tlačená. „Est princeps et magister eorum ille Calchas Germanicus, hoc est prodigiosus impostor, qui characteribus Hebraicis, Graecis, Syricis, Aegypticis, Arabicis et aliarum linguarum certos anni dies infarsit ¹⁾.“ Avšak zdá se, že se počínání onoho podvodného Calchanta podobá klamu, kterého za paměti otcův našich dopustili se čaroději mnichové na soše Matky boží v Řezně, vůbec „lepá socha“ nazvané. Tito znali lidi z daleka i z blízka tam lákali, tak že veliké množství věřících, jakoby náhle zběsilostí jati byli, pádili k oné soše a jí dárky rozličně obětovali. Když se však shledalo, že oni mnichové to ne tak pro nábožnost jako spíše pro zisk dělají, byli zastihnuti spravedlivým trestem. A k čemu jsou ty pohanské výrazy a slova řeči cizí velmi chybně psaná v církevních kalendářích pro Germanii? K čemu sloučuje se v nich nábožnost s bezbožností, spravedlnost s bezprávím, Kristus se satanem?! . . . Ano už i ta jedovatá baba končí svá zařikání vzýváním nejsvětější Trojice, jestli pak už proto koná dobré a nábožné skutky? Před těmi a takovými svůdníky chtěl jsem těmito slovy nejen každého varovati z lásky k náboženství, nýbrž i ukázati, že pakli jsem sám kdekoliv něčeho z hvězdosloví vy-

¹⁾ Kdoby asi ten Calchas byl, nikde neuvádí; na jiném místě mu říká Calchas Germanicus aut potius diabolicus.

kládal, nemám býti považován proto za podobna oněm lhářům, aniž aby se snad za to mělo, že bych výpovědi svou chtěl býti jejich ochrancem. . . . Vždy se zdržuju zvláštního věštění, poněvadž bych takto velmi snadně na se uvalil zášť a spravedlivý hněv jiných, ačkoliv nepopírám, že se hvězdář i „specialius“ pronesti může, ne snad na základě vědy, nýbrž umělou kombinací. Ačkoliv neschvaluju předpovídání vůbec, nejsem proti mírným a střízlivým úsudkům, vzatým z ukrytých pokladů přírody a neodporujícím slovu božímu. . . . Tato kometa může značiti teplo a sucho, avšak ničehož nepoložím o válkách, zpourách a zkáze království některého, jelikož osudy nás všech jsou v ruce božích. . . . Konečně má Hájek za to, že účinky, jaké míti měla kometa od r. 1577, úplně zničeny jsou touto kometou, tak že druhá zrušila účinky první, jak prý to nejdnou už dříve se přihodilo. Na konec praví: Přál bych si, aby všichni, kteří toto čtou, nahlédli, že mé studium *φιλονικίας* neliší se od jiných, že jsem nikdy nehledal zvláštní pověst svého jmena, nýbrž vždy jsem pátral po pravdě, hotov jsa učiti se od moudřejších všemu, čeho se mně nedostává; chybuju-li, rád se polepším!“ — —

Jsem přesvědčen, že stává velmi málo podobných spisů středověkých, v nichž by spisovatel tak jadrně a tak rázně vystoupil proti bludným předsudkům svého věku vůbec, a proti klamným důměnkám svých učených současníků zvláště, neboť spis tento psaný latině nebyl určen pro lid, nýbrž pro vzdělance, pro učence. Jasným náhledům a odvaze Hájkově tím více musíme se však podiviti, ovážíme-li, že za jeho dob zaujímalo hvězdosloví encyklopedii veškerých věd, církve, stát, oblohu nebeskou, veškeré university a stavy, tak že všude měla neustupných pracovníků, přívrženců a vysokých příznivců. Učení hvězdosloví opíralo se o velmi širokou půdu, která nejen tehdá vůbec byla v uctivosti, nýbrž v pokorné dálce šla, nechť tak dím, ruku v ruce se svatým písmem, majíc nevývratného základu ve víře lidu všech vrstev, v rozličných pověrách, nejasných důměnkách a zvláště u nás v Čechách ve vznešenosti Rudolfova dvoru. Z této pevné půdy vyrostla ona svoboda v myšlení a mluvení, ona nebojácnost před osobami kteréhokoliv stavu, ono okázalé sebevědomí a zdánlivá samostatnost mínění, jakou v předpovídáních toho času všude nalzáme. Se stejnou naivností prorokovali tehdá poslední soud, zkázu královstvím, příchod antikrista, mor, vzpoury, povodně, hlad, smrt králům a p. — vůbec v tomto směru panovala tehdá úplná svoboda myšlenek a — tisku. Z toho ze všeho dalo by se souditi, že učenci věku toho vyváděli buď z nové hvězdy buď z komety následky, jimž snad sami ani nevěřili. Přiznávám se, že takto mi o *všech* učených hvězdářích nikterak souditi nelze, neboť by musili býti buď lehkomyšlni buď zlomyšlni. Mého dle soudu zakládalo se mínění jejich o nových úkazech na nebi vůbec na vychování a ne idej času tobo. Dle tehdejšího učení náboženství mělo se vůbec za to, že na obloze nebeské jest vše dokončeno, dostvořeno, neboť „bůh odpočívá“ hlásá písmo svaté. Připouštěli sice, že nové meteory čili zázraky na nebi objeviti se mohou vůlí tvůrcovou (jakž komety patrným byly toho důkazem), avšak považovali je vždy za předchůdce velikých a důležitých převratů, proč? Nová jasná hvězda vedla na východě tři krále k jeslím Novorozeneho, pročby, myslili tehdá, nemohla i jiná nová hvězda býti opět předchůdcem věci důležitých, ano snad i příchodu Syna člověka!? Proč by nemohla kometa, která dle učení Aristotelova vznikla výparý, která hořic ustavičně zemi vláhy ubírala, způsobiti na zemi sucho a tím neúrodu?! Nelze nám sice zatracovati učených mužů těch pro náhledy, v nichž vyrostli a umřeli, tím více jest nám však vážiti si muže, který jako Hájek

jasným zrakem pohlížeje na úkazy přírody, učené své současníky k poznání pravdy přiváděl a výsledky svými povzbuzoval.

Pojednání toto o kometě r. 1580 jest poslední známý spis hvězdářský učeného Hájka, neboť pozdější jeho spisy jsou buď obsahu lučebního, buď lékařského ¹⁾).

O rodinných poměrech muže toho dočetl jsem se pouze, že r. 1588 provdal svou dceru Lidmilu za pána Jana Kojitu z Bílé Hory, měštěnína Hradeckého, v pondělí den památky sv. Prokopa, a že žádal městskou radu Kralové-Hradeckou, aby k svatbě poslala též zástupce ze svého středu, což ona nejen učiniti slíbila, nýbrž i šest dukátů odeslala „na trunček vína pro uctění pánův a přátel,“ omlouvajíc se spolu, že nemá ničehož od zvěřiny „poněvadž forstu J. M. C. přisedáme“ ²⁾. Ve velmi přátelských poměrech žil Hájek s Janem z Hodějova, kterému některé svých básní věnoval ³⁾, pak s někdejším žákem svým prof. Martinem Bacháčkem, a s velikým Dánem Tychonem de Brahe, kterého v jaře r. 1599 v Praze uvítal, a později nejednu noc na observatorium jeho strávil. Bohužel že se Hájkovi pouze asi rok bylo těšiti obnovenému přátelství s Tychonem, neboť zemřel už r. 1600 dne 1. září. Martin Bacháček, tehdá rektor university, chvalořečí mu velmi v listu, jímž zval na jeho pohřeb, a smrt jeho opěvovali nejedni básníci doma i za hranicemi, zejména Jiří Carolides z Carlsperku, Remus „in tumulo Bachacii,“ Jan Campanus a j. Věda v něm ztratila velmi horlivého přítele a vlast nejučenějšího hvězdáře všech minulých století!

Václav Zelotýn z Krásné Hory. (Venceslaus Zelotynus de Formoso Monte.)

Václav Zelotýn narodil se asi r. 1532. Navštěvuje později universitu Pražskou byl tamtéž r. 1555 za děkana Jana Artophidia z Horšova Týna povýšen na bakaláře, a r. 1560 za děkana Tomáše Husince z Vodňan (doktora filosofie a lékařství) na mistra „in artibus.“ Zdá se, že mistr Václav brzy na to odebral se na některou universitu zahraniční, kde též dosáhl hodnosti doktora „v obojím lékařství“ (jak jej Adam z Velslavína nazývá), neboť v dějepisných památkách university Pražské připomíná se teprv k roku 1564 co veřejný profesor matematiky a hvězdářství. Jmenovaného roku byl doktor Václav „fiscus“ university, kterýž úřad zastával též v letech 1565, 1567, 1568, 1570, 1572 a 1574; mimo to byl dispensátorem r. 1571, 1575, 1576, 1578—1580, 1582 a 1583. Za časů jeho byla universita Pražská čteněji navštěvována nežli léta minulá, neboť doktor Václav zkoušel sám z matematiky a hvězdářství na bakaláře v letech 1566, 1570, 1573, 1575, 1577, 1579, 1581 a 1584, podobně i na mistry r. 1568, 1572, 1576 a 1578. Pro valné zásluhy, jakých si muž tento o vysoké učení

¹⁾ Totiž: „De cerevisia ejusque conficiendi ratione, natura, viribus et facultatibus.“ (Francfordii 1585); „Actio medica adversus Philippum Franchelium Belgam incolam Budvicensem, medicastrum et Pseudoparacelsistam“ (Ambergae 1596); „Exegesis singularis curationis foedae scabiei in filiola sexenni“ (Ambergae 1596); „Aphorismorum medicorum libellus unus“ (Franf. 1597).

²⁾ Švenda v knize „Obrazy města Králové Hradce nad Labem; železný obraz, rozdíl třetí.“

³⁾ Farrago, díl 3. list 178, 185, a díl 4. l. 162.

svou všestrannou učeností, vytrvalou horlivostí a příkladnou správností byl získal, jmenoval jej sbor profesorů r. 1568, 1569 a 1577 děkanem fakulty artistické, a užší sbor koleje Nazaretské r. 1584 svým proboštem. Bohužel že hodnosti této poslední sotva rok se těšiti mohl, neboť zemřel už dne 17. května r. 1585. Současný mistr kterýs zaznamenal o něm, že byl „clarissimus doctor medicinae, collegii Carolini senior, vir doctrina et humanitate praestantissimus“, a tělo jeho že pochováno jest v kostele sv. Vojtěcha pod Skalou¹⁾. Doktor Václav Zelotýn byl současníkem doktora Hájka z Hájku, a též jeden z oněch učenců, kteří se snažili poučiti lid náš o nové hvězdy, jež se objevila v souhvězdí Kasiopieji. Spis za příčinou tou vydaný nazval: „Křesťanské, potřebné a pobožné napomenutí a uvažování nové té a zázračné hvězdy, kteráž pod hvězdnatost Kassiopeie se okazovala“. (V Praze u Michala Petřle 1572 fol.) Mimo to vydával nejstarší posud známé kalendáře hvězdářské k psaní, zejména na r. 1572, 1574 až 1577, 1582 a 1583, a byl snad první v Čechách, který již r. 1583 dal srovnávání dnův obojího kalendáře, starého i nového (Řehořského), klada starý za základ²⁾, ačkoliv nový kalendář teprv r. 1584 usnešením se na sněmě všech tří stavů českých dekretem císaře Rudolfa za platný prohlášen byl³⁾. Z překladů jeho známá jest kniha meteorologická Jana Garcea „O nakažení povětří neb moru“ (v Praze r. 1568).

Petr Codicill z Tulechova.

Učený muž tento narodil se v Sedlčanech dne 24. února r. 1533 z chudých rodičů⁴⁾. Už záhy odebral se do Prahy, kde navštěvuje universitu, zejména čtení o latinském a řeckém jazyku výborného mistra Matouše Collina a přednášky o hvězdářství důkladného mistra Jana Zahrádky, povýšen byl r. 1552 za děkana Matiaše Bydžovského z Aventinu na bakaláře. Rok na to odebral se na školu Žateckou, odkud asi r. 1555 povolán byl za učitele na školu u kostela sv. Jindřicha v Praze. Nevšední schopnosti, zvláště však výborné jeho vlastnosti co učitel a paedagog zjednaly mu brzy velmi dobrého jména a přístupu do domů vznešených příznivců umění a věd, zejména pana Jana z Hodějova. Ano známý mecenáš tento nemalou má zásluhu o to, že Petr Codicill odebrati se mohl na cvičenou do Wittenberka, kde trvaje téměř tři léta pilně navštěvoval čtení slavného učitele Melanchtona, Bugenhaga, Gregora Většího, Paula Ebera a Víta Winsheima. Navrátiv se do vlasti přijal nabídnuté mu vychovatelství v domě pana Viléma Šťastného z Valdštejna, který přistěhovav se ze sídla svého v Richmburku do Nového Bydžova, vzal k sobě na vychování syny pana Zdeňka Brtnického z Vald-

1) Mon. hist. univ. Prag. II. díl.

2) Srovnej: „O pranostikách“ od Palackého v Musejníku na r. 1829, „Historie literatury“ od Jungmanna, a „Písemnictvo české hvězdoslovné“ od Dr. Hanuše v Musejníku na r. 1862.

3) V novém kalendáři bylo vypuštěno 10 dní v měsíci lednu, tak že se na místě 17. ledna r. 1582 psalo a počítalo 7. ledna (Mon. hist. univ. Pragen. III. d.). — Po uzavření onom sněmovním užívalo se však ještě dlouho v Čechách *starého* kalendáře, k němuž se zde i tam poznenáhla datum dle nového přidávalo, jako n. p. vysvětlení žalmu XX. dne $\frac{1}{4}$ měsíce října r. 1619 (v c. k. univ. knih. LIV. D. 46).

4) Lupáč „Ephemeris“ ke dni 24. února, dle tohoto Kalina z Jaetensteina „Nachrichten über böhm. Schriftsteller . .“

štejna, který sídlem byl na Moravě, totiž Hynka, Václava, Jana Hoška a Henricha ¹⁾. Asi po dvou letech přišel Petr Codicill opět do Prahy, kde r. 1561 za rektora Curia Matiaše Hájka povýšen byl na mistra „in artibus.“ Už roku přštího přijat byl do sboru profesorů a vyučoval jazyku řeckému a mathematice, kteréž vědy po úmrtí znamenitého mistra Matouše Collina a po odstoupení doktora Tadeáše Hájka na vysokém učení byly osřfely. Od té doby byl mistr Codicill velmi činný profesor, neboť v letech 1562, 1566, 1568, 1570, 1572, 1574—1576, 1580—1582 byl buď dispensatorem buď kolektorem, v letech 1563, 1568, 1569, 1572, 1575, 1576, 1579 a 1581 zkoušel buď na bakaláře buď na mistry, a r. 1564 a 1568 byl jmenován děkanem fakulty artistické. Vážnost a lásku, jakou chovala k němu veškerá universita, nejlépe poznati lze z toho, že jej zvolila škráte, totiž r. 1572 a pak od r. 1582—1589 za svého rektora ²⁾. Tého důvěry získal si mistr Codicill zvláště rozličnými opravami, které na universitě zavedl, a mezi kterýmiž nejdůležitější bylo ustanovení, aby každý profesor určité hodiny v tém-dni přednášel, čemuž až dosaváde tak nebylo; ano mnohý z profesorů bydlících v koleji Karlově vedl život tak nespořádaný, že sotva jednou za běh čtění své míval ³⁾. Mistra Codicilla podporoval vši snažností u provedení oněch oprav přičinlivý mistr Martin Bacháček, od r. 1583 nástupce jeho na stoličce jazyka řeckého a latinského, který i jinak nápomocen byl Codicillovi u badáních jeho hvězdářských a spolu s ním se těšil důvěrnému přátelství doktora Hájka. Od r. 1563—1590 vydával mistr Codicill minuce a pranostiky „z učení Pražského“ veskrz tím způsobem, jako jini před tím, zejména předchůdce jeho mistr Proxen ze Sudetu ⁴⁾. Známo jest o něm, že po uvedení nového kalendáře Řehořského v Čechách, a sice na rok 1585, vypustil z kalendáře svého, připsaného pánům bratřím Bořitům z Martinic, svátek M. Jana Husi a M. Jeronýma Pražského ke dni 6. července. Ačkoliv na tituli vynechal zmínku, že by minuce ta vydána byla „z učení Pražského,“ uvykli už Čechové považovati jeho kalendáře za platné pro celé království, a nemalé vzniklo mezi obyvatelstvem pod obojí nedopatřením tím pohoršení, ano i posměšné verše o tom psány a zpívány byly, jako:

Stal se Čechům protivný (posměšný) kus!

Vyletěla jim z Prahy Hus:

Prodal ji mistr Codicillus! ⁵⁾

¹⁾ Palacký „O pranostikách .“ v Musejníku na r. 1829.

²⁾ Mon. hist. univ. Pragen II. d.

³⁾ Tomek „Geschichte der Prager Univ.“

⁴⁾ Palacký viděl Codicillovy minuce z r. 1572, 1573, 1575, 1576, 1582, 1583, 1587, 1588 a 1590; pan Lernet, měšťan v Pardubicích, má Codicillovou minuci z r. 1566, avšak není úplná.

⁵⁾ Jan Mikuláš Dačický z Heslova, současník Codicillův, zaznamenal o tom, jak následuje: „V Čechách mistr Petr Codicillus, astronomus vznešený, jenž kalendáře a pranostiky vydával, a v tom od lidí pod obojí pochvalu měl, učinil sobě pokřik a hanění, že k vůli straně odporné památku mistra Jana Husi a m. Jeronýma Pražského, mučedníků českých, z kalendáře svého vypustil, a tak po chvále hanění dostal, totiž že o něm takto vůbec zpívali: Stal se Čechům atd.“ (Rukopis Kutnohorský dle Balbina Epit. f. 604, jak připomíná Švenda k r. 1584.)

Podobně zaznamenal Josef Barč, který, jak povědomo, sestavil seznam všech do r. 1650 tiskem vydaných knih v Čechách (rukopis ten jest v knihovně hrabat ze Šternberka), že měl v ruce kalendář Veleslavínův, ve který napsal Jan Lactus (Veselý), farář pod obojí nejprve v Čáslavě, pak na Pace, a spisovatel mezi r. 1580—1590, takto: „Jidáš prodal svého mistra za 30 stříbrných a Codicill za jednu kopu.“ Ano i latinské veršičky o tom kolovaly, jak tomu nasvědčuje eieostichon, jež Dobrovský našel v knižecí knihovně Lobkovické, totiž:

EJeCtUs fastIs est HUSSUs CzeChIa noster
O! In peCtorIbUs ne eMaCULetUr habe.

Codicill sám, chtěje ujiti nepřijemnostem, ujel z Prahy a zdržoval se po nějaký čas u pana Jana Bořity z Martinic na hradě Okoři¹⁾. V minuci na r. 1587 vynechal onen svátek opět, avšak už r. 1588 byl nepochybně tiskařem svých kalendářů, který jich odbýti nemohl, doprošen, aby jako prvé onen den červenou barvou vytknul; ačkoliv se přes to vůbec za to mělo, že více nežli muži pod obojí slušno přeje víře katolické.

Pro poznání tehdejší známosti hvězd v Čechách jest důležité svědectví Codicillovo v poslední jeho minuci na r. 1590, ve které praví: „Počítají hvězdáři na obloze nebeské hvězdy ve 48 tvářnostech: ale oni sami k tomu se znají, že všechněch hvězd v počet uvéstí nemohou. Též, ač některé zejména jmenují, jako: kuřátka, prasátka, slepice, kosy, sv. Petra hůl, matky boží kříž, vůz, křídlo, formánka, kozky, jesle: avšak proto jednékaždé náležitě jmenovati neumějí.“ Pilný a učený tento muž zemřel mrtvicí jsa raněn dne 26. října r. 1589, a pochován jest v kostele sv. Štěpána Velkého²⁾. Mimo uvedené kalendáře napsal Codicill: „Dissertatio in cometa a. 1572“ (též česky), t. j. pojednání o nové oné hvězdě v Kassiopeji, kterou měl za kometu a nikoliv za hvězdu, jakou v pravdě byla; „Chasma portentorum a. 1575 d. 28. septem. conspectum“ (vytiš. r. 1575); „O hrozně a předivně kometě, kteráž spatřina jest na obloze nebeské v úterý po památce sv. Martina r. 1567.“ — „Vyšetřená a ohledaná kometa r. 1577.“ — „O kometě vlasaté a strašlivé, kteráž se ukázala leta tohoto 1582 v neděli před památkou sv. Žofie.“ Codicill byl též velmi šťastný a plodný básník; dokud byl mlád, neušel mu žádný svátek, sňatek, narozeniný a p. buď krále nebo některého člena jemu nakloněné panské rodiny, který by byl neopěvoval výbornou latinou³⁾; v dospělejším věku napsal: „Carmen de eclipsi lunae 1577 die 2. april.; Carmen de eclipsi lunae . . . d. 15. septem. 1578; Carmen de eclipsi lunae d. 31. jan. 1580.“ Ostatní jeho spisy jsou obsahu buď mluvnického buď nábožného⁴⁾.

Smrt jeho želeli básněmi i doma i za hranicemi, jak toho důkazem jsou „Exequiae viri doctrina, virtute et auctoritate clarissimi m. Petri Codicilli a Tulechova .“ a „Epitaphia nobilitate et omni disciplinarum genere clarissimi viri m. Petri Codicilli a Tulechova .“ které tiskem vydal Adam z Veleslavína, jakož i „Epitaphia .“

1) Dle Balbina Vydra „Historia Matheseos .“

2) Mond. hist. univ. Prag. III. d. — Vydra klade jeho úmrtí ke dni 4. listopadu téhož roku.

3) Viz: Farragines II. díl list 73, 119, 170; III. díl list 185 a IV. díl list 701, 708 a j.

4) Viz: Historie liter. od Jungmanna.

vydané nákladem a péčí Martina Bacháčka, obsahující na 2½ archu pouze básně spisovatelů zahraničných.

Jan Jelenius.

R. 1576 vydal známý hvězdář Jan Garcaeus knihu „Methodus Astrologiae,“ tištěnou v Basileji, v které mimo theorii, jak se předvídati dají osudy člověka ze vzájemné polohy oběžnic při jeho narození, uvádí příklady některých tehdá vůbec známých mužů, které jaksi odůvodili mají domněnky jeho. Mezi četnými příklady těmi jest i „Genesis Johannis Gelenii mathematici studiosi, Lythoméricensis, felicissimi ingenii et capacissimi, nati anno 1535 die 25 decembris.“ Kdo by tento matematik byl, nic bližšího jsem se nikde dočísti nemohl, možná že se o něm Garcaeus, vydávaje knihu tu v Basileji, dověděl od Sigmunda Hrubého z Jelení, který r. 1554 v Basileji zemřel, nebyl-li dokonce onen Jan Jelenius jeden ze dvou synů jmenovaného Sigmunda.

Marek Moravec Bydžovský a Florentino (Marcus Moravus Bydczoviensis a Florentino).

Marek, syn Václava Moravce, měšténina a senatora, posléze primasa svobodného města Nového Bydžova, narodil se r. 1540. Prvního vzdělání svého nabyl v rodišti svém v Bydžově, načež se záhy odebral na universitu Pražskou, kde dne 11. října r. 1559 za děkana Tomáše Husince z Vodňan povýšen byl na bakaláře, a dne 26. června r. 1564 za děkana Petra Codicilla na mistra „in artibus.“ Roku tohoto se v dějepisných památkách university Pražské poprvé nazývá „a Florentino,“ což se neshoduje s udáním Pelzlovým ¹⁾, jakoby teprv r. 1575 od císaře Maximiliana II. predikátem tím býval obdařen ²⁾. Mistr Marek Bydžovský učil na universitě hvězdářství, mathematice a nepochybně i dějepisu. V letech 1569, 1572, 1575 — 1579, 1581 — 1583 byl buď dispensátorem buď „curator fisci,“ a v letech 1570, 1573, 1577 — 1579, 1582 a 1583 zkoušel buď na bakaláře buď na mistry. Důstojnost děkana zastával Marek pětkrát, a sice r. 1570, kde se sám nazývá „artium et philosophiae magister,“ pak r. 1571, 1574, 1580 a 1584, ano možná, že i v příštích rocích jmenován byl opět děkanem, avšak dějepisné památky university Pražské už r. 1585 končí. R. 1576 zvolen byl za děkana Pavel Pressus Kouřimský, doktor bohosloví, když však tento dne 27. dubna r. 1576 za důležitými příčinami důstojnosti této se vzdal, jmenoval ještě téhož dne sbor profesorů mistra Marka za viceděkana. Ano důvěru svou dala veškerá universita Markovi zvláště tím na jevo, že jej volila 6krát rektorem, totiž r. 1589, 1590, 1594, — 1596 a 1602, a mimoto jmenoval jej užší sbor profesorů dne 14. listopadu r. 1589

¹⁾ „Abbildungen der böhm. und mähr. Gelehrten.“ III. díl; dle toho „Slovník naučný.“

²⁾ Mikovec v Lumíru z r. 1851 přidává se k mínění Pelzlova, vypouštěje rok. — Možná, že mezi rokem 1559—1564 byl otec jeho Václav s celou rodinou povýšen do stavu vládyckého pro veliké své zásluhy, jakž některé z nich se vypisují v Lupáčově „Ephemeris“ (v dodatku str. 12), a že Maxmilian II. dne 7. července r. 1575 erbu Markovi polepšil.

proboštem koleje krále Václava. Marek Bydžovský byl muž učený a výmluvný a zvláště přítel dějepisu, jak o tom svědčí zajímavé zápisky jeho za času, když byl děkanem. Tak na p. za prvního svého dekanatu r. 1571 zaznamenal, že císař Maxmilian II. poslal Pražanům list, jímž nařídil, aby kněhkupci neprodávali knih jednajících o učení buď Zvingliho buď Kalvína, a zejména zapověděl pro České království knihy od Petra mučedníka, Bulingera a Muskula, podotknuv, aby vůbec veškeré knihy náboženské, nežli by se k prodeji vyložily, zaslány byly k aprobaci arcibiskupu Pražskému Antonínu z Mohelnice. Podobně i za druhého svého dekanatu zaznamenal některé větší požáry v Čechách, za čtvrtého neobyčejné úkazy na nebi v minulých letech sběhlé, a za pátého veškeré znamenitější řeky v Čechách s udáním, kde která do které ústí. Marek Bydžovský vyučoval na universitě až do r. 1604, v kterém, ač výstup svůj dle zvyku tehdejšího sboru profesorů neohlásil, za manželku pojal měštku Kateřinu Slivenskou, vdovu po Pražském měšťanu a sládkovi. Sbor profesorů, spravuje se starým zvykem a obyčejem, vyloučil na to ihned Marka Bydžovského z university, a dosadil na jeho místo mistra Bacháčka. Proti tomu zadal sice Marek stížnost u císaře Rudolfa, avšak když se rozsudku dočkat nemohl, vystoupil ze sboru a přebral živnost své manželky, načež stal se měšťanem Pražským a posléze senátorem Novoměstským. Co takový zemřel Marek dne 15. září r. 1612, a tělo jeho pochováno jest v kostele Těla Božího, založeném Karlem IV. na nynějším náměstí Karlově. Na hrob jeho postaven byl nádherný náhrobek mramorový s erbem a nápisem: „R. vir m. Marcus Bydczovinus a Florentino, collegii regis Venceslai in vet. urbe Pragensi praepositus et rector universitatis studii Pragensis. Animam coelo red. corpus hic sepeliri c (uravit.) Obiit die 15 sept. anno 1612. Me beat alma fides.“ Latinský truchlozpěv na úmrtí jeho složil Prokop Paeonius. Napsal: „Carmen Horatianum in obitum Bartholomaei a Loevenbergo, qui academiam Carolinam haeredem ex asso scripserat (Pragae 1581);“ pak „Tabulae meteorologicae (Pragae 1582),“ kteréž dílo připsal bývalému učiteli svému Pavlu z Koldína a na Martinicích, č. t. už kancléři Starého Města; dále „Život císaře Maxmiliána“ (v Praze 1589); a však nejdůležitější jeho český spis dosud v rukopise chová c. k. universitní knihovna s latinským nápisem „Rudolphus rex Bohemiae XXI;“ tento zaujímá dobu od r. 1575—1596, a některé výňatky z něho uveřejnil Mikovec v Lumíru na r. 1851 str. 301.